

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER
UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

27^E JAARGANG

WOENSDAG 7 JANUARI 1942

No. 1355

HOOFDREDACTEUR:
M. F. J. Cool (Rotterdam).

PLAATSVERVANGEND HOOFDREDACTEUR:
H. W. Lambers (Zwartewaal).

Redactie en Administratie: Pieter de Hoochweg 122, R'dam-W.
Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.
Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Abonnementsprijs voor het weekblad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20.85* per jaar. Buitenland en koloniën f 23.— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechtis worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de Administratie.

BERICHT.

Hoewel de organisatie van het economisch leven nog niet zoo ver is voortgeschreden, dat een afsluitend overzicht kan worden gegeven, meent de redactie van dit tijdschrift, dat toch reeds veranderingen van dermate ingrijpend belang in het economisch leven zijn opgetreden, dat een nadere beschouwing wenschelijk is.

In dit organisatienummer wordt, naast theoretische en historische beschouwingen over de organisatievormen der samenleving, in het bijzonder licht geworpen op de uitwerking van deze tendenzen voor het Nederlandsche bedrijfsleven. M. C.

INHOUD:

	Blz.
Waarom ordening van het bedrijfsleven? door M. F. J. Cool	1
Eenige aanteekeningen over het georganiseerde bedrijfsleven door Mr. P. A. Blaisse	3
De bedrijfsorganisatie in Nederland en Duitschland door Dr. A. Hollenberg	6
De samenhang van organisatievormen en prijsvorming door H. W. Lambers	10
Bij het einde van de Ondernemersovereenkomstenwet-1935 door Dr. C. L. Patijn	13
De organisatie van het verzekeringsbedrijf door Mr. H. van Manen	16
Geleide economie in en voor Rotterdam door Mr. W. F. Lichtenauer	19
Statistieken.	
Bankstaten	21

WAAROM ORDENING VAN HET BEDRIJFSLEVEN?

In een nummer, dat aan de organisatie van het bedrijfsleven gewijd is, mag een beschouwing over de theoretische rechtvaardiging van deze maatschappelijke verschijnselen niet ontbreken. Op het eerste gezicht lijkt het schrijven van een dergelijke beschouwing in de tegenwoordige omstandigheden volkomen overbodig. Zooals Mr. W. F. Lichtenauer elders in dit nummer schrijft¹⁾ is het praktijkdebat over de noodzaak tot ordening in de tegenwoordige omstandigheden verstomd. Bestrijding van schaarschtegevolgen door de overheid, Prof. Dr. N. J. Polak vestigde hier in 1939²⁾ reeds de aandacht op, is niet zonder georganiseerd bedrijfsleven uit te voeren; sterker geldt dit uiteraard nog, als in tijden van schaarschte de overheid genoodzaakt is het economisch leven te richten naar haar oorlogsdoel.

Ordening van het bedrijfsleven is echter, naar ik hieronder zal trachten aan te toonen, niet slechts een oorlogskind; het streven naar samenwerking van arbeiders en ondernemers in groter verband is reeds van veel ouderen datum en werd door andere overwegingen in het leven geroepen dan door schaarschte en oorlogsnoodzaak. Het is veeleer een reactie op de voor de volkswelvaart, in de gegeven structurele omstandigheden, onaanvaardbare consequenties van het „laissez-faire” uit de 19e eeuw.

Laissez-faire en winststreven.

De behoefte zich van knellende banden, die de gilden het bedrijfsleven oplegden, te bevrijden, de drang naar vrijheid op alle gebied, welke aan de Fransche revolutie voorafging, leidden ertoe, dat het „laissez-faire, laissez-aller” tot algemeene leuze werd. De snelle groei der techniek, de daaruit voortvloeiende verlaging van de transportkosten, schiep de voorwaarden voor een steeds verder gaande internationale arbeidsverdeling en voor de ontwikkeling van met elkaar samenhangende wereldmarkten. De snelle groei van de bevolking, gepaard met een regelmatige stijging van het materiele welvaartspeil, zorgden ervoor, dat in deze periode het „laissez-faire” volkomen op zijn plaats was. De vraagstukken lagen in die periode in hoofdzaak aan de productiezijde, de optimale technische bedrijfsgrootte was betrekkelijk klein en de bedrijven waren relatief talrijk. Deze toestand leidde nog nauwelijks tot zoodanige combinaties, dat monopolievorming, en daarmee economische machtsproblemen, de werking van de vrije prijsvorming ernstig verstoorden.

Geen wonder dus, dat in die omstandigheden theorieën, die als kernpunt hadden, dat de vrije werking der economische krachten tot optimale welvaart moet leiden, werden aanvaard als de vanzelfsprekende rechtvaardiging

¹⁾ „Geleide economie in en voor Rotterdam”, door Mr. W. F. Lichtenauer, blz. 19.

²⁾ „In schaarstetijd”, Referaat voor de Efficiency-dagen 1939 door Prof. Dr. N. J. Polak, en „Een doelstelling voor de economische politiek in schaarstetijd”; E.-S. B. van 20 September 1939, blz. 688.

van wat — naar men meende — de praktijk te zien gaf. Het winstbejag van de ondernemers, aldus zeer in het kort deze theorieën, waarborgt, dat het doel van de — tengevolge van de arbeidsverdeling noodzakelijk geworden — samenwerking der menschen, namelijk de totstandbrenging van een onder de gegeven omstandigheden optimaal welvaartsniveau, ook inderdaad wordt bereikt. Een dergenen, die deze visie het scherpst en het meest consequent heeft uitgewerkt, is J. B. Clark geweest in zijn „Distribution of Wealth”. Clark toont in een uitvoerig en knap betoog aan, dat — onder bepaalde, nader te bespreken veronderstellingen — de aan de productiemiddelen kapitaal en arbeid toevallende belooningen juist gelijk zijn en moeten zijn aan hun grensproduct. Van „institutional robbery” is er dan volgens Clark geen sprake. De onder de vrije werking der economische krachten in de samenleving tot stand komende belooningen zouden dan van economisch gezichtspunt als juist en rechtvaardig kunnen worden beschouwd. Bovendien ging men algemeen van de gedachte uit, dat het winstbejag de ondernemers tot een maximale productie zou prikkelen.

Het laat zich hooren, dat onder de geschetste omstandigheden de uitkomsten van een dergelijk scherp theoretisch betoog met vreugde werden begroet, als de theoretische fundeering van den door velen gevoelden drang naar een vrij-gelaten bedrijfsleven. Jammer is het dan ook, dat Clark in het laatste deel van zijn boek in een cirkelredeneering is geraakt, als hij in zijn verlangens, de uitkomsten van zijn knappe analyse te gebruiken voor het opstellen van een postulaat, nl. dat de vrije werking der economische krachten leidt tot een ethisch volkomen aanvaardbaar resultaat, generaliseerend de gevonden begrippen uitbreidt van het micro-economische terrein, waarop zij zijn opgebouwd, tot macro-economische begrippen en daarvoor een niet meer hanteerbaar „sociaal-waardebegrip” invoert.

De omvang van een tijdschriftartikel laat niet toe de theorie van Clark geheel uit te werken, en evenmin de onjuistheid van den laatstbedoelden gedachten sprong aan het licht te stellen; wie zich hieromtrent nader oriënteren wil, leze het artikel van Prof. Mr. F. de Vries over het „Sociale waardebegrip”³⁾.

Wel is het mogelijk, in kort bestek na te gaan onder welke veronderstellingen de theorie van Clark is opgebouwd en in hoeverre deze veronderstellingen met de realiteit in strijd komen. Men bedenke hierbij, dat — zooals ik in het vorige nummer van dit tijdschrift reeds opmerkte⁴⁾ — de theoretisch-economist, om voor hem hanteerbare gedachtenconstructies te verkrijgen, wel genoodzaakt is door abstraherend denken het te onderzoeken complexe verschijnsel in de samenleving te isoleeren van voor zijn doel storende invloeden.

De veronderstellingen, waaronder de theorie is opgebouwd.

Clark bouwt zijn geheele theorie op de these, dat ondanks het feit, dat het werkelijke leven dynamisch is, men toch voor de verklaring van de verschijnselen een statischen toestand tot uitgangspunt moet kiezen, omdat anders de geheele theoretische opbouw onvruchtbaar zou zijn. Zal deze bestaan, dan moet volgens hem aan vijf voorwaarden zijn voldaan. Er moeten zich dan geen veranderingen voordoen:

- a. in de bevolking;
- b. in het behoeftepeil;
- c. in het kapitaaltotaal;
- d. in de techniek;
- e. in de organisatie der productie.

Clark stelt in zijn betoog uitdrukkelijk, dat die statische voorwaarden tot uitbouw van zijn gedachtenconstructie niet *absolute starheid* van de vijf eerstgenoemde factoren

³⁾ In: „Economische opstellen”, aangeboden aan Prof. Dr. C. A. Verrijn Stuart; Haarlem, Erven F. Bohn N.V. 1931, blz. 298—310.
⁴⁾ „Practisch economisch onderzoek”, E.-S. B. van 31 December '41, blz. 748.

vereischen, maar dat het toelaatbaar statisch uitgangspunt van zijn betoog even goed aanwezig is, als hij zich baseert op een continue, geleidelijke, verandering van deze vijf elementen. Daardoor komt zijn theorie de werkelijkheid een stuk naderbij; op korten termijn beschouwd is als regel aan deze voorwaarden vrij goed voldaan. Clark tracht dan, hierop steunende, aan te toonen hoe een toestand van natuurlijk evenwicht ontstaat. Met de productie van elk der verschillende goederen en diensten gaat men zoo lang voort, totdat nivellatie van het grensnut wordt bereikt. Ieder productiemiddel wordt dan voor de belangrijkste aanwending gebruikt; gelijke productiemiddelen worden ook gelijk beloond en deze belooning zal in overeenstemming met hun grensproductiviteit zijn.

Deze redeneering laat zich in dit bestek slechts aanduiden. Genoeg zij te vermelden, dat Clark zijn zoo geconstrueerd evenwicht der vrije economische krachten alleen kan verkrijgen, door in zijn redeneering gaandeweg een zevental evenwichtsvoorwaarden in te voeren; het zijn:

1. een gegeven aanbod der arbeiders;
2. een gegeven arbeidsintensiviteit;
3. arbeid en kapitaal zijn homogeen en in groote mate beweeglijk;
4. er is vrije concurrentie van gelijk sterke marktpartijen;
5. de ondernemers zijn in staat de grensproductiviteit te meten;
6. alle arbeiders en al het kapitaal vinden emplot; en tenslotte:
7. er is een algemeen streven naar een maximum ruilvoordeel.

Toetsing aan de realiteit.

Gaan wij nu na, wat er van deze uitgangspunten in de praktijk des levens gerealiseerd wordt. Vooropgesteld zij, dat de economen het er vrijwel over eens zijn, dat, van de gegeven veronderstellingen uit redeneerend, de door Clark opgestelde theorie logisch houdbaar is.

Ik besprak hierboven reeds de voorwaarden om te kunnen werken met een statischen toestand als uitgangspunt.

Maar nu de condities, waaronder het geconstrueerde evenwicht tot stand komt. Gezien in het licht van de geschiedenis in de 19e eeuw, met zijn overgangsvormen van het ambacht naar de moderne onderneming, is er in zijn theorie veel te waardeeren en lijken de uitgangsveronderstellingen minder ver van de *toenmalige* realiteit af te liggen dan zij dat tegenwoordig doen.

Er is dan een veel geringere specialisatie van arbeid en kapitaal dan die, welke wij tegenwoordig kennen, de optimale bedrijfsgrootte is veel kleiner, het aantal ondernemingen ten opzichte van het maatschappelijk product veel talrijker, en de markten zijn van geringeren omvang dan die, welke zich in de laatste halve eeuw ontwikkelden.

De maatschappij-ontwikkeling heeft zich evenwel steeds verder verwijderd van het beeld, dat Clark voor oogen moet hebben gestaan toen hij zijn gedachten formuleerde.

Op den korten termijn bezien lijken de onder 1 en 2 genoemde veronderstellingen ook nu nog niet zoo heel ver bezijden de werkelijkheid.

Veronderstelling 3 brengt ons echter al dadelijk midden in de moeilijkheden. Zoowel de tegenwoordig vaak na een lange vakopleiding gespecialiseerde arbeiders, als ook de voor bepaalde werkzaamheden geconstrueerde machines zijn allerminst homogeen en evenmin onderling zonder meer verwisselbaar; de omschakeling van de eene soort productie op de andere — men denke naast de omschakelingsmoeite en tijd aan de volslagen onmogelijkheid bij ingewikkelde automatische machines — voldoet in het algemeen mindere mate dan voorheen aan de gestelde voorwaarde van groote beweeglijkheid!

Ook de gelijke sterkte der marktpartijen is bij den tegenwoordigen stand der maatschappelijke organisatie ver

te zoeken, terwijl de geweldige groei van den omvang der markten het den ondernemers nog minder dan vroeger mogelijk maakt de grensproductiviteit op die markt te schatten, laat staan deze te meten.

Ook aan de veronderstelling, dat alle arbeiders en al het kapitaal empuoi vinden, is vrijwel nooit geheel voldaan; in de door Clark als basis gebruikte periode moge het er wel eens ongeveer op geleken hebben, vooral sinds den vorigen oorlog (1914—1918) is de werkelijkheid veelal verre van dezen toestand verwijderd geweest.

Voorts is de voorwaarde, dat een *algeëen* streven naar een maximum ruilvoordeel het uitgangspunt is van het economisch handelen van den mensch evenmin vervuld. Steeds meer drong het tot de menschen door, dat een internationale arbeidsverdeling, welke op dit streven is gebaseerd, zoolang het menselijk karakter niet in aanzienlijke mate verandert, leidt tot het in gevaar brengen van de onafhankelijkheid van het materiele bestaan der volkeren. Dit wordt veroorzaakt, doordat, bij de tegenwoordig zoo relatief lage verkeersweerstand, dit streven tot gevolg kan hebben, dat voor het onafhankelijk volksbestaan onmisbare producten alleen door het buitenland worden geproduceerd. Begrijpelijk wordt daardoor de weerstand om het verkrijgen van een maximum ruilvoordeel als eenig richtsnoer te aanvaarden. Het ons allen bekende autarkisch streven uit de periode na den oorlog 1914—'18 is mede daaruit te verklaren. Het is voorts een gevolg van internationale dumping, die veroorzaakt wordt daar, waar het in de natuur der kapitalistische productiewijze liggende pogen om de voor de bedrijven meest economische grootte te bereiken met zich brengt, dat de eigen capaciteit de binnenlandsche behoefte overschrijdt. De mogelijkheid om dan op een voor derden te isoleeren markt de winst van den bedrijfstak te verzekeren en elders tegen dumpingprijzen te leveren, doet de ondernemers in het door deze dumping benadeelde land om overheidshulp vragen. Motiveert dit het overheidsingrijpen in het economisch leven tegenover buitenlandsche invloeden, soortgelijke oorzaken hebben op de binnenlandsche markt bepaalde machtconcentraties doen ontstaan, die tot defensief samengaan van ondernemers — al dan niet gepaard gaande aan ingrijpen van de overheid — aanleiding hebben gegeven.

Conclusie.

Is dus de geheele arbeid van Clark uitsluitend geschikt voor den prullemand? Deze conclusie zou wel wat voorbarig zijn. Zijn gedachtenconstructie is zoo knap en bevat zoo vele bruikbare elementen, dat het economisch denken door zijn arbeid ongetwijfeld een goede stap is vooruitgebracht.

Dit maakt echter de door hem gevonden resultaten nog niet geschikt voor direct gebruik in de practijk. De hierboven weergegeven critische analyse van zijn uitgangspunt geeft duidelijk aan, dat een goede stap in de gewenschte richting zal kunnen worden gedaan door een studie omtrent de mate, waarin de afwijkingen van zijn uitgangspunt zijn resultaat beïnvloeden. Het is duidelijk, dat aan een dergelijk onderzoek een uitvoerige statistische meting der werkelijkheid zal dienen vooraf te gaan.

Voor ons betoog is dit evenwel niet de voornaamste conclusie. Er volgt namelijk bovendien uit, dat het streven in de practijk om tot optimale welvaart te geraken, door het produceeren geheel over te laten aan de vrije werking der economische krachten, een resultaat zou opleveren, dat ethisch onaanvaardbaar is. Begrijpelijk is, dat dit het eerst aan het licht kwam dáár, waar de economische macht der betrokken economische subjecten het geringst was. Dat sociale wetgeving omtrent arbeid van kinderen en vrouwen en over ongewenschte arbeidsomstandigheden, naast het streven der arbeiders zelve om door samenwerking tot meerdere macht als marktpartij te komen, de eerste symptomen daarvan waren, laat zich in het licht van het bovenstaande begrijpen. Ook het streven tot defensief

samengaan van bepaalde groepen van ondernemers wordt, gelet op de steeds voortschrijdende organisatiegrootte der moderne groot-ondernemingen, begrijpelijk. Tenslotte is ook logisch het overheidsingrijpen ter bescherming van het algemeen belang bij te groote machtconcentraties van bepaalde groepen en van het zelfstandig volksbestaan tegen in de gegeven omstandigheden te ver gaande internationale arbeidsverdeling en daarmee vaak samenhangende moordende internationale concurrentie.

Samenvattend valt te besluiten, dat het steeds voortschrijdende organisatie-streven van de menselijke samenleving een logisch uitvloeisel is van structureele factoren, en hoewel uiteraard daardoor beïnvloed, evenmin een oorlog kind is als een schaarschteverschijnsel of een crisis-product. Een lange weg van vallen en opstaan zal nog moeten worden afgelegd⁶⁾ om te kunnen bepalen hoever dit organisatorische kristallisatieproces moet voortschrijden om tot een, bij de na dezen oorlog gegeven omstandigheden, optimale welvaart der samenleving te geraken.

M. C.

⁶⁾ Zie hierover: „Jaren van overgang” van Prof. Mr. F. de Vries, E.-S. B. van 2 Januari, 1941, blz. 5.

EENIGE AANTEKENINGEN OVER HET GEORGANISEERDE BEDRIJFSLEVEN.

Geheel los van de huidige internationale en nationale crisis had reeds lang vóór het uitbreken van den oorlog in September 1939 in breede lagen van onze bevolking de overtuiging veld gewonnen, dat tengevolge van wijzigingen in de economische feitelijkheden een aanpassing aan deze gewijzigde omstandigheden noodzakelijk was. Deze aanpassing heeft ook ons land gekend in de afgelopen 10 jaren. Ofschoon de door den oorlog van 1914—1918 inderdaad verarmde wereld zich merkwaardig snel herstelde, van welk herstel ook Nederland, mede voor een belangrijk gedeelte dank zij zijn koloniaal bezit, zijn deel heeft gehad, is de catastrofe niet uitgebleven. De tijdelijke oplevingen, welke in de achter ons liggende jaren de Angel-Saksische landen, hebben meegemaakt, alsook de opleving in Duitschland na 1933, hebben niet kunnen verhinderen, dat de tegenstellingen op economisch gebied zich steeds meer hebben toegespitst.

Hadden de veronderstellingen van de klassieke economie, met als lichtend beginsel de vrije concurrentie tusschen de individuen en de daarmee onafscheidelijk verbonden vrije aanwending der productiemiddelen, reeds vele jaren geleden op duidelijke wijze schipbreuk geleden, doordat de concrete werkelijkheid een vrije prijsvorming niet meer verdroeg, in vele landen hebben de regeeringen na 1918, ondanks den begrijpelijken drang tot terugkeer naar wat vroeger bestond, de natuurlijke noodzakelijkheid gevoeld tot het voeren eener politiek van steeds verdergaand overheidsingrijpen, welker ontwikkeling zich het duidelijkst manifesteerde in het streven naar een actieve conjunctuurpolitiek.

Ook Nederland heeft zijn deel aan deze „moderne” oriëntering gehad. Herinnerd zij slechts aan de wettelijke maatregelen op agrarisch gebied, alsmede aan de regelingen, welke ter bescherming van den export zijn getroffen, zooals de Crisis-Invoerwet (1931), de Crisis-Uitvoerwet (1931), de Retorsiewet (1933) en de Clearingwet (1934); een bewijs ook van een meer actieve economische politiek waren de maatregelen ter bevordering van de export-credietverzekering, het toekennen van exportpremies, het sluiten van compensatieverdragen met het buitenland, het verschaffen van subsidies uit het werkfonds en andere maatregelen, welke veelal een radicale inbreuk beteekenden op het zich in een vrij handels- en betalingsverkeer vormend prijsniveau.

Merkwaardigerwijze heeft de Overheid hier te lande — met uitzondering van wat betreft den agrarischen

sector — weinig of geen concrete plannen gehad om het bedrijfsleven te organiseeren. Tot aan het moment van het uitbreken van den oorlog heeft het Nederlandsche bedrijfsleven slechts den zgn. particulieren organisatievorm op vrijwilligen grondslag gekend. Het mag hier bekend worden verondersteld, dat op dat tijdstip in verschillende Europeesche landen van overheidswege vergaande bedrijfsorganisatorische maatregelen waren getroffen. Zoo zij er hierbij aan herinnerd, dat in Italië, Spanje en Portugal de corporatieve gedachte werd uitgewerkt, d.w.z. dat in deze landen organisaties in het leven zijn geroepen, waarvan zoowel werknemers als werkgevers deel uitmaken. Deze corporaties zijn voorts op verticale leest geschoeid, hetgeen beteekent, dat zij alle belanghebbenden van den producent af — inclusief de verwerkende industrie — tot den consument toe omvatten. In Duitschland daarentegen werd een ander systeem gekozen: in den aanvang van 1934 zijn daar de voorbereidselen getroffen om een organisatie van werkgevers volgens het horizontale principe door te voeren.

Organisatievorm in Nederland.

In Nederland werd op 12 November 1940 aan den Secretaris-Generaal van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart de bevoegdheid verleend voorschriften uit te vaardigen en maatregelen te treffen, welke noodig zijn voor den opbouw van een zelfstandige organisatie ter ontwikkeling van het bedrijfsleven. Deze bevoegdheid is bij het Eerste Uitvoeringsbesluit Organisatie Bedrijfsleven 1940 aan de Organisatie-Commissie overgedragen. De inmiddels verschenen uitvoeringsbesluiten en instellingsbeschikkingen worden hier in hun groote lijnen als bekend verondersteld, waarbij er slechts aan wordt herinnerd, dat in Nederland in zijn algemeen opzet het Deutsche systeem der horizontale bedrijfs-groepering is gevolgd. Van werkelijke corporaties is geen sprake.

Aan dezen opzet zijn zekere voordeelen verbonden, welke wel eens worden miskend. In de eerste plaats is de thans toegepaste organisatievorm de meest eenvoudige en stelt hij het bedrijfsleven in staat de noodige ervaring met deze „zelfwerkzaamheid” op te doen.

In de tweede plaats heeft het afgeloopen jaar van voorbereiding, duidelijker dan ooit voordien kon worden vermoed, de wezenlijke tegenstellingen aangetoond, welke zich in het economisch proces in zijn verschillende gelindingen voordoen. Het lijkt daarom doelmatig en voor het geheele bedrijfsleven van belang allereerst in horizontaal verband de verschillende vraagstukken te bezien. Daarnaast dient men niet te vergeten, dat zich vele problemen uitsluitend in het horizontale vlak afspelen. Ook al is men voorstander eener verticale organisatie, deze horizontale problemen blijven bestaan, zoodat uit dien hoofde slechts dan een verticale groepering reëel verdedigbaar kan worden geacht, mits zij op federatieven grondslag wordt opgezet, d.w.z. mits zij is samengesteld uit de haar vormende horizontale groepen. De huidige bedrijfsorganisaties der Organisatie-Commissie zijn, gelijk boven opgemerkt, horizontale bedrijfsorganisaties. De mogelijkheid blijft echter open in verticaal verband samen te werken, eventueel op grond van artikel 18 lid 6 van het Derde Uitvoeringsbesluit, hetwelk zegt, dat onder goedkeuring van den voorzitter van een hoogere organisatie een raad van bijstand op beperkter schaal en bijzondere commissies voor bepaalde onderwerpen kunnen worden ingesteld.

Hieronder zullen enkele korte beschouwingen worden gewijd aan een tweetal belangrijke kwesties, t.w. de verordenende bevoegdheid en de geheimhoudingsplicht van den secretaris.

Verordenende bevoegdheid.

De verordenende bevoegdheid van de bedrijfsorganisaties is geregeld in artikel 1a van het Basisbesluit No.

206/1940, gepubliceerd in het Verordeningenblad van 12 November 1940, Stuk 36, laatstelijk gewijzigd op 14 Mei 1941. In verband met de verschillende aspecten van dit vraagstuk is het gewenscht den volledigen tekst van dit artikel hier op te nemen. Deze luidt als volgt:

1. De overeenkomstig artikel 1, lid 2, opgerichte en erkende bedrijfsorganisaties zijn lichamen in den zin van artikel 152 van de Grondwet; haar kan overeenkomstig artikel 153 van de Grondwet door den Secretaris-Generaal van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart verordenende bevoegdheid worden toegekend. Op de voorschriften op het gebied van de prijsvorming kan door deze verordenende bevoegdheid geen inbreuk worden gemaakt.

2. De krachtens de toegekende verordenende bevoegdheid vastgestelde verordeningen behoeven de goedkeuring van den Secretaris-Generaal van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart. Dit geldt in het bijzonder voor verordeningen tot regeling van kartelverhoudingen of tot regeling van de markt.

3. De Secretaris-Generaal van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart of een door hem aan te wijzen gemachtigde kan besluiten, welke met de wet of het algemeen belang strijdig zijn, schorsen of vernietigen; daarbij worden tevens de gevolgen geregeld.

Het meest in het oog springende van dit artikel is ongetwijfeld de verwijzing naar de Grondwet. Gelijk bekend, zijn het 5de Hoofdstuk (van openbare lichamen voor beroep en bedrijf) en het 6de Hoofdstuk (van andere lichamen met verordenende bevoegdheid) van de Grondwet bij de Grondwetsherziening van 1938¹⁾ opgenomen. Een feit was, dat de behoefte aan bedrijfsregelingen in steeds breedere kring sterk werd gevoeld. Juridisch zou het artikel 194 (oud)¹⁾ van de Grondwet, bij de herziening van 1922 opgenomen, voor deze geheele materie voldoende ruimte bieden. Naar de meening van de staatscommissie echter was het artikel te onvolledig voor de ordening van zoo groot maatschappelijk belang, vandaar dat twee afzonderlijke hoofdstukken in de Grondwet zijn opgenomen. Het is interessant hier enkele opmerkingen uit de algemeene beschouwingen van de Memorie van Antwoord van 12 December 1936 in de herinnering terug te roepen, welke ook voor de huidige bedrijfsorganisaties onverminderd gelden. De in de Grondwet geprojecteerde artikelen zijn opzettelijk zoo gesteld, dat aan de latere wetgeving alle ruimte wordt gelaten om naar omstandigheden te handelen.

„Deze wetgever,” zoo heet het daar, „zal zich te zijner tijd nader rekenschap hebben te geven op welke wijze en in welke mate uitvoering van de nieuwe artikelen gewenscht moet worden geacht. Er bestaat, gezien de evenwichtigheid van ons volkskarakter, geen aanleiding om te verwachten, dat te dezen niet een wijze gematigheid zal worden betracht. Het is toch aanstonds duidelijk, dat een te diep ingrijpen in de leiding der ondernemingen gevaarlijk zou kunnen worden voor de aanpassing van het nationale bedrijfsleven aan de steeds wisselende behoeften der wereldhuishouding. *Niet het minst door het particuliere initiatief onzer ondernemers en de vrije ontplooiing van individueele capaciteiten is de nationale volkshuishouding groot geworden*”²⁾. De wetgever late deze noodzakelijke voorwaarde voor ons economisch welvaren binnen de grenzen van het mogelijke onaangetast.”

en met betrekking tot de taak wordt verder opgemerkt: „Deze taak is in deze artikelen in aansluiting aan de taak van de bestaande openbare lichamen met verordenende bevoegdheid (provinciën, gemeenten, waterschappen, veenschappen, vecnpolders) tweeledig gedacht:

¹⁾ Art. 194 Grondwet luidde als volgt: de wet kan ook andere dan in de Grondwet genoemde lichamen verordenende bevoegdheid geven.

²⁾ Cursiveering van den schrijver.

1°. in de eerste plaats in de richting van uitvoering van algemeene Rijksregelingen, wetten, algemeene maatregelen van bestuur, enz.: z.g. zelfbestuur;

2°. dan in de richting van eigen verordenende (wetgevende) bevoegdheid: autonomie."

Ontleden wij thans nader de artikelen 152, 153 en 154 van de Grondwet, dan kunnen enkele gevolgtrekkingen worden gemaakt, welke voor den inhoud van het hierboven vermelde artikel 1a van het Basisbesluit van belang zijn³⁾.

Artikel 152 zegt, dat lichamen voor bepaalde beroepen en bedrijven, alsmede voor het beroeps- en bedrijfsleven in het algemeen, bij de wet kunnen worden ingesteld, teneinde regelend op te treden. Onder deze regelende taak wordt mede begrepen verordenende bevoegdheid (zie par. 2 Memorie van Toelichting). De bedrijfsorganisaties nu van de Organisatie-Commissie zijn overeenkomstig bovengenoemd artikel 1a van het Basisbesluit lichamen in den zin van art. 152. Nu zegt artikel 153, dat de verordenende bevoegdheid wordt toegekend bij de wet. Dit is inmiddels geschied voor de bedrijfsgroepen van de Industrie bij besluit van den Secretaris-Generaal d.d. 10 November 1941 (Nederlandsche Staatscourant d.d. 10 November 1941, No. 219).

Er zij er hierbij op gewezen, dat — in overeenstemming met de Grondwet — publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties dus niet ipso jure verordenende bevoegdheid verkrijgen. Deze is derhalve geen essentiale van haar bestaan, hetgeen wel het geval is bij provinciën, gemeenten, waterschappen en veenpolders.

Tenslotte zegt artikel 154, dat besluiten van deze lichamen, welke met de wet of het algemeen belang strijdig zijn, kunnen worden geschorst en vernietigd. Onder „besluiten” vallen ook de verordeningen van artikel 153 (zie par. 2 Memorie van Toelichting). Het woord „besluiten” wordt hier dus in ruimen zin gebruikt, zoodat ook verordeningen aan repressief toezicht zijn onderworpen. Het tweede lid van artikel 154 zegt tenslotte, dat „bepaalde” besluiten — dus bijv. verordeningen — aan voorafgaande goedkeuring kunnen worden onderworpen. Hier is dus het preventief toezicht vermeld. De Memorie van Toelichting merkt ten aanzien van dit punt nog op, dat het repressief toezicht als het normale ten aanzien van de besluiten der hier bedoelde lichamen is vooropgesteld: de wet zal echter met betrekking tot bepaalde besluiten een preventief toezicht meer aangewezen kunnen achten.

In geheel hetzelfde licht moet artikel 1a van het Basisbesluit worden gezien. De verordeningen van de bedrijfsorganisaties zijn aan het preventief toezicht van den Secretaris-Generaal van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart onderworpen, terwijl alle besluiten, d.w.z. verordeningen en besluiten in engeren zin, overeenkomstig het derde lid, achteraf kunnen worden geschorst of vernietigd als in strijd met de wet of het algemeen belang. Het verschil in terminologie tusschen het tweede en het derde lid van artikel 1a van het Basisbesluit is dus niet toevallig, maar in aansluiting aan de Grondwet doelbewust gemaakt.

Ook bij de bestaande openbare lichamen komt een „dubbel toezicht” voor. De Provinciale Wet kent zoowel preventief als repressief toezicht voor de provinciale reglementen en verordeningen; volgens de Gemeentewet zijn de gemeenteverordeningen aan repressief toezicht onderworpen. De Keurenwet regelt tenslotte voor de waterschappen, veenschappen en veenpolders het preventief en repressief toezicht ten aanzien van de keuren en politieverordeningen.

³⁾ Een juridische vraag is hier nog de volgende: artikel 152 lid 2 zegt, dat de samenstelling, inrichting en bevoegdheid van deze lichamen door de wet worden geregeld. Nu moet een besluit van den Secretaris-Generaal zonder twijfel als wet worden aangemerkt. Kan echter ook als wet worden beschouwd een beschikking van de Organisatie-Commissie, en kan voorts de bevoegdheid publiekrechtelijke lichamen in te stellen worden gedelegeerd?

Tenslotte moge nog op een belangrijk punt worden gewezen.

Artikel 15 van het Derde Uitvoeringsbesluit Organisatie Bedrijfsleven 1941 zegt, dat de voorzitters der organisaties bevoegd zijn aan de voorzitters van de lagere organisaties aanwijzingen te geven. Evenzoo is de voorzitter eener bedrijfsorganisatie bevoegd aan zijn leden aanwijzingen te geven binnen de perken van het gestelde doel en dat van den opbouw van een zelfstandige organisatie van het bedrijfsleven. Het punt waar het om gaat, is, welke beteekenis aan het woord „aanwijzingen” moet worden toegekend. Uit de geschiedenis van de totstandkoming der grondwetsherziening 1938 en den inhoud van artikel 1a van het Basisbesluit, gelijk boven uiteengezet, volgt, dat de aanwijzingen van den voorzitter nimmer in de plaats van een verordening mogen treden. Uiteraard zal in dezen veel van het persoonlijk beleid van den voorzitter afhangen, maar dat uit artikel 15 van het Derde Uitvoeringsbesluit zou kunnen worden gelezen, dat verordeningen worden uitgevaardigd in den vorm van door den voorzitter gegeven aanwijzingen, is onhoudbaar.

Verhouding artikel 1a Basisbesluit tot het Kartelbesluit.

In het bedrijfsleven komt herhaaldelijk de vraag naar voren, hoe de verhouding moet worden gezien van artikel 1a van het Basisbesluit en het besluit van de Secretarissen-Generaal van de Departementen van Handel, Nijverheid en Scheepvaart en van Landbouw en Visserij betreffende het kartelwezen (Verordeningenblad van 10 November 1941, No. 46). Het zou te ver voeren dit vraagstuk hier diepgaand te behandelen. Alleen zij op enkele punten gewezen. Allereerst vloeit uit het feit, dat de bedrijfsorganisatie als uitsluitend vertegenwoordigster uit vak-oogpunt van haar tak van bedrijf optreedt, voort, dat het dagelijksch bestuur van de betrokken bedrijfsorganisaties het toezicht en de supervisie heeft over de loopende kartels. Dit toezicht moet nog nader worden geregeld, gelijk ook in Duitschland bij afzonderlijke beschikking is geschied. Vervolgens is het alleszins denkbaar, dat het voor de bedrijfsorganisaties in bepaalde gevallen aantrekkelijker kan worden geacht haar bedrijfsregelingen binnen het georganiseerde bedrijfsleven te laten loopen. Dit heeft echter zekere consequenties, welke het in andere gevallen weder aantrekkelijker maken om deze kartelafspraken buiten de bedrijfsorganisaties te houden. Loopt nu een bedrijfsregeling binnen het georganiseerde bedrijfsleven over meerdere bedrijfsorganisaties, hetgeen in de praktijk veelvuldig zal voorkomen — te denken is bijv. aan een conditiekartel, waarbij fabrikanten en importeurs van een bepaald artikel zekere leverings- en betalingscondities overeenkomen — zoo dient niet uit het oog te worden verloren, dat de betreffende verordening, bijv. uitgevaardigd door de bedrijfsorganisatie van de Industrie, alleen bindt de leden van deze bedrijfsorganisatie. Dezelfde verordening zal, in ons voorbeeld, dus ook moeten worden uitgevaardigd door de overeenkomstige groep bij den handel. Daarbij is echter nog steeds geen gebondenheid bereikt bij de afnemers van de fabrikanten en importeurs. Dit is ook niet noodzakelijk, daar mag worden verwacht, dat een nauw vooroverleg heeft plaats gevonden tusschen de fabrikanten en importeurs enerzijds en de afnemers anderzijds, welk overleg thans op eenvoudige wijze kan plaats vinden, daar deze afnemers beschikken over een eigen organisatie, welke in het verleden in vele gevallen ontbrak. Juridisch gezien kan bij een eventuele overtreding steeds de leverancier ter verantwoording worden geroepen.

Een belangrijke vraag is voorts nog, waar de uitvoering van het kartel plaats vindt. Men kan hier verschillend over denken: hetzij dat de keus valt op het bureau van de Industrie, hetzij op het bureau van den Handel, dan wel, dat een afzonderlijke, buiten het secretariaat van de vakgroep staande, instantie hiervoor in het leven wordt geroepen. Hieraan worde alleen nog toegevoegd, dat t.z.t. nog nadere uitvoeringsbepalingen zullen worden uitgevaardigd.

digd. Van groot belang is hierbij de vraag, op welke wijze de verordeningen worden gesanctionneerd.

Geheimhoudingsplicht.

Tenslotte zij nog een enkele opmerking gemaakt over den geheimhoudingsplicht van den Secretaris. Dit punt is voor het bedrijfsleven van groot belang. Artikel 16 van het Derde Uitvoeringsbesluit nu, zegt, dat de voorzitters en secretarissen bij de leiding der zaken onpartijdigheid dienen te betrachten en de zaken- en bedrijfsgeheimen, waarvan zij kennis krijgen, geheim moeten houden. Par. 16 van het „Gesetz zur Vorbereitung des organischen Aufbaus der deutschen Wirtschaft” luidt: „Leiter und Geschäftsführer haben die Geschäfte unparteiisch zu führen und dienstlich zu ihrer Kenntnis gelangte Geschäfts- und Betriebsgeheimnisse vor jedermann ⁴⁾ geheim zu halten.”

In den Nederlandschen tekst ontbreekt in artikel 15 de vertaling van „vor jedermann”. Dit vindt zijn oorzaak in het feit, dat degenen, die aan het tot stand komen van het Derde Uitvoeringsbesluit hun medewerking hebben verleend, hebben gemeend, dat de geheimhoudingsplicht van zoo essentiele betekenis is voor een goede uitvoering van de aan de bedrijfsorganisaties toegekende taken, dat deze geheimhoudingsplicht van den secretaris „tegenover een ieder” — dus ook tegenover zijn dagelijksch bestuur — in een afzonderlijke zinsnede aan artikel 7 van het Derde Uitvoeringsbesluit is toegevoegd. Hier staat n.l., dat de secretarissen hun functie uitoefenen als vertrouwensmannen voor „alle” leden. A fortiori geldt dus het Duitse commentaar ⁵⁾ op Par. 16 voor het Derde Uitvoeringsbesluit, hetwelk o.m. zegt:

„Der Geschäftsführer hat — wie der Leiter — die Geschäfte unparteiisch zu führen. Wenn ihm dienstlich Geschäfts- und Betriebsgeheimnisse der Mitglieder zur Kenntnis kommen, hat er sie vor jedermann, also auch vor dem Leiter, geheim zu halten. Dieser letztere Sachverhalt ist von erheblicher Bedeutung. Er lässt die Eigenart und die Grenzen von Selbstverwaltung und Leiterprinzip erkennen: der Leiter ist der Wettbewerber der von ihm geleiteten Berufsgenossen. Das ist bei Existenzfragen nur durch selbstverleugnenden Verzicht auf Ausübung der Leitungsmöglichkeit möglich.”

Op grond van het bovenstaande is dus de conclusie gewettigd, dat de secretaris, ingevolge zijn eigen verantwoordelijkheid, het verstrekken van gegevens aan zijn voorzitter kan weigeren. Doet zich een conflict voor, en wordt dit niet in gemeenschappelijk overleg opgelost, dan verkrijgt de voorzitter geen inzage van de betrokken gegevens. De zaak is daar echter niet mee afgedaan; indien de voorzitter op zijn standpunt blijft staan, kan hij op grond van artikel 19 sub 2 van het Derde Uitvoeringsbesluit een advies van den raad van bijstand uitlokken. Artikel 19 sub 3 zegt nu, dat hij ter zake geen beslissing kan nemen tegen het gevoelen van de meerderheid van den raad van bijstand dan met toestemming van den voorzitter van de hoogere organisatie. Door deze procedure komt het ons voor, dat het bedrijfsleven in voldoende mate is beschermd tegen overijde of ondoordachte aanwijzingen van een voorzitter aan zijn secretaris. Het is echter te hopen, dat deze procedure in de practijk niet of nauwelijks zal behoeven te worden toegepast.

Volledigheidshalve zij er op gewezen, dat in die gevallen, waar de voorzitter van de hoogere organisatie dezelfde persoon is als de voorzitter van de organisatie, waar het conflict ligt, uiteraard de ingevolge artikel 19 sub 3 van het Derde Uitvoeringsbesluit gevorderde toestemming zal moeten worden gevraagd aan den eersten plaatsvervangenden voorzitter. Het behoeft wel geen betoog, dat een voorzitter niet bij zichzelf in beroep kan gaan.

Mr. P. A. BLAISSE.

⁴⁾ Cursiveering van den schrijver.

⁵⁾ Dr. Gustav Schwartz „Wirtschaftsorganisation” 6 IV C. Dr. O. Frielinghaus „Aufbau der gewerblichen Wirtschaft”, blz. 85.

DE BEDRIJFSORGANISATIE IN NEDERLAND EN DUITSCHLAND.

Nu de opbouw van de bedrijfsorganisatie voor de industrie in ons land vrijwel is voltooid en het dus te verwachten valt, dat deze hoofdgroep weldra met haar werkzaamheden zal aanvangen, kan het van belang zijn eenige beschouwingen aan plaats en functie van deze nieuwe organen in ons bedrijfsleven te wijden.

In een besluit van den Secretaris-Generaal van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, opgenomen in het Verordeningenblad van 12 November 1940, is de grondslag gelegd voor den opbouw „van een zelfstandige organisatie ter ontwikkeling van het bedrijfsleven”. Noch uit den tekst van het besluit, noch uit dien der uitvoeringsbesluiten valt op te maken, welke precies de betekenis is, welke deze bedrijfsorganisatie voor het economisch leven in ons land zal hebben, welke functie zij daarin zal moeten vervullen. De eenige bepaling, die in dit opzicht enig houvast biedt, is die van artikel 2, onder 2, van het eerste uitvoeringsbesluit. De bedrijfsorganisaties worden daarin omschreven als die organisaties en verenigingen van organisaties, welke de behartiging van de bedrijfsbelangen van ondernemers en ondernemingen tot taak hebben. Zooveel is hieruit op te maken, dat deze bedrijfsorganisaties niet het karakter van corporatieve organen hebben. Want alleen ondernemers en ondernemingen en niet de werknemers (zooals dat bij corporaties het geval is) worden hierin vereenigd en haar taak bestaat in de regeling van bedrijfsbelangen en niet van de sociale verhoudingen. In een verordening van den Rijkscommissaris van 28 November 1940 is trouwens bepaald, dat collectieve arbeidsregelingen zullen uitgaan, hetzij van de daartoe volgens de Nederlandsche wet bevoegde partijen (dus ook de arbeidersverenigingen), hetzij van der Staat, met name van de Rijksbemiddelaars, die door deze verordening een soortgelijke positie hebben gekregen als de Duitse bewindvoerders van den arbeid ¹⁾. Op beide rust n.l. in het algemeen de taak voor den arbeidsvrede te zorgen.

Het derde uitvoeringsbesluit, n.l. dat van 13 Mei 1941, bevat hieromtrent meer aanwijzingen. Hierin is n.l. bepaald (art. 12), dat de organisaties haar leden op het haar toegewezen gebied van het bedrijfsleven van raad moeten dienen en hun belangen moeten behartigen.

De leiding van de organisatie berust bij den voorzitter en deze moet daarbij rekening houden met de belangen van het geheele bedrijfsleven en waken voor de belangen van den Staat. Hij is ook bevoegd aan de leden aanwijzingen te geven binnen de perken van het doel, aan de organisatie gesteld en van dat van der opbouw van de zelfstandige organisatie van het bedrijfsleven. De voorzitters van de hoogere geleidingen kunnen ook aan de voorzitters van de lagere geleidingen aanwijzingen geven.

Structuur van den Nederlandschen en van den Duitischen organisatievorm van het bedrijfsleven.

Maar wat zal precies onder „bedrijfsbelangen van ondernemers en ondernemingen” worden verstaan?

De eenige wijze om eenig inzicht in de betekenis van deze besluiten in de toekomstige functie der bedrijfsorganisatie te krijgen, lijkt ons een bestudeering van de overeenkomstige Duitse wet, van de op grond daarvan uitgevaardigde verordeningen en vooral van de positie van het Duitse bedrijfsleven, zooals deze zich onder invloed van deze wet heeft ontwikkeld. De voornaamste bepalingen uit de Nederlandsche besluiten immers zijn in de Duitse wet en de eerste uitvoeringsverordening terug te vinden, zoodat de verwachting gegrond lijkt, dat de Nederlandsche organisaties een analoge taak wacht.

¹⁾ „Treuhand der Arbeit”. Zie hierover „das Gesetz zur Ordnung der nationalen Arbeit” van 20 Januari 1934, Reichsgesetzblatt 1934 I, blz. 45.

In de Duitse wet van 27 Februari 1934 ²⁾ wordt den Minister van Economische Zaken de bevoegdheid gegeven bedrijfsorganisaties (Wirtschaftsverbände) als uitsluitende vertegenwoordiging van een bepaalden bedrijfstak te erkennen, deze op te richten, te ontbinden of met elkaar te vereenigen, de statuten te veranderen en aan te vullen (met name het leidersbeginsel in te voeren), de leiders aan te stellen en te ontslaan, en ondernemers en ondernemingen aaneen te sluiten.

Al deze bevoegdheden zijn, wat ons land betreft, in het eerste uitvoeringsbesluit aan de organisatie-commissie toegekend. Een bepaling inzake het leidersbeginsel ontbreekt in het Nederlandsche organieke besluit. In het derde uitvoeringsbesluit, nl. dat van 13 Mei 1941 is de verdere uitbouw van de bedrijfsorganisatie geheel op het leidersbeginsel voltrokken. De leiding en beslissing berusten steeds bij den voorzitter, en de voorzitters van lagere gedeeltes worden door die van de hoogere instanties aangewezen en zij zijn ook tegenover die van hoogere instanties verantwoordelijk.

De indeeling in Duitschland.

De bedrijfsorganisaties worden in de Duitse wet omschreven als „solche Verbände und Vereinigungen von Verbänden, denen die Wahrnehmung wirtschaftlicher Belange von Unternehmern und Unternehmungen obliegt”. Deze definitie is dus gelijklopend met die van de bedrijfsorganisatie in het Nederlandsche besluit.

Op grond van de bovengenoemde Duitse wet is bij verordening van 27 November 1934 ³⁾ een organisatie geschapen, waarmee de organisatie, waarin het tweede Nederlandsche uitvoeringsbesluit voorziet, vrijwel overeenkomt. In hoogste instantie is het Duitse bedrijfsleven in zeven Rijksgroepen verdeeld, t.w. voor industrie, ambacht, handel, banken, verzekeringen, krachtbedrijven en verkeer. In Nederland heeten deze groepen „hoofdgroepen”. Er zijn er zes, nl. dezelfde als in Duitschland, behalve de krachtbedrijven, die in ons land bij de hoofdgroep industrie zijn ondergebracht.

De Duitse Rijksgroep „Industrie”, en alleen deze, is in hoofdgroepen verdeeld; deze hoofdgroepen en de Rijksgroepen voor de andere bedrijfstakken zijn in bedrijfsgroepen („Wirtschaftsgruppen”) gesplitst, deze weer in vakgroepen en de vakgroepen op haar beurt in onder-vakgroepen. In het Nederlandsche (tweede) uitvoeringsbesluit wordt gezegd: De hoofdgroepen worden onderverdeeld in bedrijfsgroepen, deze, zoo noodig, in vakgroepen en de vakgroepen, zoo noodig, in onder-vakgroepen. Naast deze verticale indeeling naar bedrijfstakken bestaat er in Duitschland één horizontale indeeling naar gewesten. De Rijksgroepen kunnen nl. „Zweigstellen” oprichten, terwijl de bedrijfs-, de vak- en onder-vakgroepen zoo noodig in gewestelijke afdelingen kunnen worden gesplitst. Ook voor Nederland is een dergelijke indeeling ontworpen. Van alle groepen kunnen nl., zoo noodig, gewestelijke en plaatselijke afdelingen worden ingesteld.

Opgemerkt moet nog worden, dat in Duitschland het zwaartepunt van het organisatorische leven bij de bedrijfs- en vakgroepen ligt.

De Nederlandsche organisatie eenvoudiger.

De Nederlandsche organisatie is iets eenvoudiger dan de Duitse, wat wel met de geringere oppervlakte van het gebied zal samenhangen. Wat in de Nederlandsche organisatie ontbreekt en waarin wel in de Duitse is voorzien, is de samenvoeging van alle gewestelijke afdelingen der verschillende bedrijfs-, vak- en onder-vakgroepen in Bedrijfskamers, waarbij tevens de Industrie- en Handelskamers en de Ambachtskamers van het betrokken gewest (deze komen ongeveer overeen met onze Kamers van

Koophandel) zijn aangesloten. Bovendien zijn deze gewestelijke Bedrijfskamers, alsmede de Rijksgroepen en de hoofdgroepen der Industrie weer tot Rijksbedrijfskamers vereenigd, waarbij ook weer de Industrie- en Handelskamers en de Ambachtskamers zijn aangesloten.

Een dergelijke aaneensluiting tot gewestelijke Kamers (van de gewestelijke afdelingen der hoofd- en vakgroepen) en tot een Rijks-Kamer ontbreekt in Nederland, terwijl ook de verhouding tot de Kamers van Koophandel niet geregeld is. Het is mogelijk, dat dit samenhangt met de geringe oppervlakte van ons grondgebied. Toch komt het ook in ons land voor, dat de verschillende bedrijfstakken van een bepaald gewest overeenkomstige belangen hebben. Vermoedelijk is echter van de overweging uitgegaan, dat de behartiging van deze gewestelijke belangen ook in de toekomst de taak is van de Kamers van Koophandel (in Duitschland zijn, zooals reeds gezegd, de gewestelijke bedrijfskamers met de Industrie- en Handelskamers van het gewest vereenigd; het bureau van één dezer laatstgenoemde Kamers wordt tevens aangewezen als bureau van de Bedrijfskamer).

Wat het ontbreken in Nederland van een toporganisatie als de Duitse Rijksbedrijfskamer betreft, kan worden opgemerkt, dat de Nederlandsche organisatie-commissie, (die in Duitschland ontbreekt) eigenlijk als zoodanig fungeert. De taak der organisatie-commissie is echter een tijdelijke, zooals uit artikel 1 van het derde uitvoeringsbesluit blijkt. De Secretaris-Generaal blijft dus de centrale instantie van heel het bedrijfsleven. In de gewestelijke Bedrijfskamers en in de Rijksbedrijfskamer zijn ook vertegenwoordigers van den „Reichsnährstand” (de Duitse publiekrechtelijke landbouworganisatie) en van de gemeenten opgenomen. Ook dit contact ontbreekt in de Nederlandsche organisatie.

Hiermede hebben we in enkele groote trekken de punten van overeenkomst en verschil tusschen de structuur van de ontworpen Nederlandsche en de Duitse bedrijfsorganisatie geschetst. Waar zoo'n groote overeenkomst in structuur bestaat en waar het karakter van de Nederlandsche organisaties met dezelfde woorden wordt omschreven als de Duitse „Wirtschaftsverbände”, mag m.i. wel aangenomen worden, dat, minstens voor den tijd van de bezetting, de functie ervan in het economische leven grootendeels wel dezelfde zal zijn. Sprekende over den strijd van het Duitse volk, zeide de Rijkscommissaris in de rede ter gelegenheid van zijn ambtsaanvaarding: „Deze strijd gebiedt het Duitse volk al zijn krachten op het spel te zetten en geeft dit volk het recht alle ter beschikking staande middelen te gebruiken. Dit gebod en recht van den nood zal ook zijn uitwerking hebben op het leven van het Nederlandsche volk en zijn economie”. Waarschijnlijk hebben we hier met een toepassing van deze algemeene richtlijn te doen.

Daarom is het belangwekkend de werkzaamheden en de positie der Duitse bedrijfsorganisaties wat nader te beschouwen.

Werkzaamheden en positie van de Duitse bedrijfsorganisaties.

De eerste Duitse uitvoeringsverordening van 27 November 1934, §16, zegt hierover: „Die Gruppe der gewerblichen Wirtschaft hat ihre Mitglieder auf dem Fachgebiet zu beraten und zu betreuen. Der Leiter hat die Gruppe im Sinne des nationalsozialistischen Staates zu führen und die Angelegenheiten der Gruppen und ihrer Mitglieder unter Rücksichtnahme auf die Gesamtinteressen der gewerblichen Wirtschaft und unter Wahrung des Staatsinteresses zu fördern”.

Met dezen tekst komt de reeds hoogerop gegeven omschrijving van de taak der Nederlandsche organisatie, zooals die voorkomt in het derde uitvoeringsbesluit, vrijwel overeen.

Ten tijde, dat de Duitse bedrijfsorganisatie in het

²⁾ Reichsgesetzblatt 1934 I, blz. 185.

³⁾ Reichsgesetzblatt 1934 I, blz. 1194.

leven werd geroepen, heerschte in de kringen van belanghebbenden, d.w.z. de Duitse ondernemerswereld, algemeen de verwachting, dat aan de verschillende groepen een taak van markt- en prijsregeling zou worden toebedeeld. Men zag in dezen maatregel een stap tot corporatieve inrichting van het bedrijfsleven (een opvatting, die ook in Nederland naar aanleiding van de uitvaardiging van het besluit opgeld heeft gedaan). Bevoegdheden op dit gebied werden echter aan de groepen en ook aan de Kamers niet toegekend. Het treffen van maatregelen tot vaststelling van prijzen werd haar zelfs uitdrukkelijk verboden. Ook anderszins mogen ze niet in de marktverhoudingen ingrijpen ⁴⁾.

Het gebied van de loonen en de andere arbeidsvoorwaarden is eveneens verboden terrein voor de groepen. Deze worden nl. door de patroons van de onderneming alleen voor hun eigen onderneming vastgesteld in den vorm van bedrijfsregelingen, terwijl de Staat (bij monde van de bewindvoerders voor den arbeid) algemeene richtlijnen voor de uitvaardiging van zulke bedrijfsregelingen kan vaststellen en ook zelf collectieve arbeidsregelingen voor een groep van bedrijven kan opleggen, wanneer zulks in het belang der arbeiders geboden schijnt ⁵⁾.

De prijzen (der goederen) kunnen of wel vastgesteld worden door kartels, waarin de Minister krachtens de wet van 15 Juli 1933 ondernemingen kan vereenigen, of wel door den commissaris voor de prijzen, ook dus weer een staatsambtenaar.

De tekst van de Nederlandsche besluiten laat meer ruimte op dit gebied. Aan de organisaties kan verordende bevoegdheid worden toegekend. Wel echter is in dit verband bepaald, dat op de voorschriften op het gebied van de prijsvorming door deze verordende bevoegdheid geen inbreuk kan worden gemaakt. Hiermede is ruimte gelaten om binnen de grenzen van de voorschriften van den prijzencommissaris op dit gebied regeland op te treden. Omtrent marktregelingen is in het organieke besluit bepaald: De krachtens de toegekende verordende bevoegdheid vastgestelde verordeningen behoeven de goedkeuring van den Secretaris-Generaal van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart. Dit geldt in het bijzonder voor verordeningen tot regeling van kartelverhoudingen of tot regeling van de markt. Ze kunnen zich o.m. ook bewegen op het gebied van de marktregeling, mits ze verordeningen op dit gebied aan de goedkeuring van den Secretaris-Generaal onderwerpen.

Ondertusschen is ook in Nederland nog het Kartelbesluit afgekondigd, waarin de verbindend of onverbindend verklaring van concurrentie-afspraken tusschen ondernemers en ondernemingen (op privaatrechtelijken grondslag, dus buiten de bedrijfsorganisatie om) wordt geregeld.

Taak der groepen in Duitschland.

De taak van de groepen is vooral ⁶⁾ het geven van advies en het bevorderen van samenwerking op het gebied van rationalisatie, de verhooging van de efficiency en de verbetering van het bedrijfsbeheer.

Maar haar voornaamste taak bestaat in de verleening van medewerking bij de doorvoering van allerlei maatregelen, die de Regeering met het oog op de doelstellingen van de algemeene politiek op het gebied van het economisch

⁴⁾ In tegenstelling met de bedrijfsorganisaties op het gebied van handel, nijverheid en verkeer heeft de „Reichsnährstand“ wel bevoegdheid tot regeling van de markt- en prijsverhoudingen, zoowel als van de arbeidsvoorwaarden in het landbouwbedrijf. In den „Reichsnährstand“ zijn ook degenen, die als arbeider of anderszins onzelfstandig in het landbouwbedrijf werkzaam zijn, opgenomen. De „Nährstand“ is dus veel meer een echte beroepsstand. Men leze hierover het artikel van Dr. Ir. M. D. Dijt: „Het streven naar ordening in den landbouw“ in E.-S.B. van 18 December 1940, blz. 758 e.v.

⁵⁾ Zie hierover de „Wet tot regeling van den nationalen arbeid“, van 20 Januari 1934, R.G.B.I. I, blz. 45.

⁶⁾ Zie hierover het interessante boekje van Johannes Lohman: „Die Marktordnungsaufgaben der Gruppen in der Organisation der gewerblichen Wirtschaft“.

lever treft. De maatregelen zelf worden door de Regeering of door regeeringsbureaux of (andere) staatsorganen vastgesteld. De bedrijfsorganisaties verstrekken nu de noodige inlichtingen aan de Regeering of haar bureaux en maken een zoo doeltreffend mogelijke uitvoering dezer maatregelen over het geheele gebied van het bedrijfsleven of bepaalde takken ervan (al naar den aard der maatregelen) mogelijk. Juist omdat deze bedrijfsorganisatie alle ondernemingen omvat en deze in allerlei geledingen naar gewesten en naar bedrijfstakken verdeelt, kan dit op voortreffelijke wijze geschieden.

Zoo bedient de Rijkscommissaris voor de prijzen zich van de groepen tot vaststelling van de prijzen in de verschillende categorieën van goederen. Zij werken met hem mede (vooral door het verschaffen van inlichtingen) bij de opstelling van leverings- en betalingsvoorwaarden. De bureaux der groepen worden belast met het onderzoek naar de prijzen, die door een bepaalde onderneming worden berekend, enz.

Op het gebied van de uitvoerpolitiek der Regeering verrichten zij eveneens belangrijke diensten. In de laatste jaren vóór den oorlog is van regeeringszijde de export op allerlei wijzen gestimuleerd, teneinde deviezen voor den invoer van onmisbare grondstoffen te verkrijgen. Om op de buitenlandsche markt te kunnen concurreren, moest de Duitse exporteur somtijds beneden kostprijs verkoopen. De middelen nu, waarmede deze exporteur schadeloos werd gesteld, werden verkregen uit een omslag over alle leden van de groep, waarbij de betreffende exporteur was aangesloten. Dus werden door de groepen van de bedrijfsorganisatie de subsidies voor den export opgebracht, terwijl ze voor een gelijkmatige verdeling ervan zorgden.

In verband met den geweldigen omvang der regeeringsopdrachten in de laatste jaren (als gevolg van de wapening, den bouw van den „Westwall“ enz.) moesten de voornaamste grondstoffen (bouwstoffen, ijzer en andere metalen enz.) gedistribueerd worden en wel op zoodanige wijze, dat allereerst de uitvoering van de belangrijkste regeeringsopdrachten verzekerd werd. Daartoe werden verschillende Regeeringscommissarissen benoemd en Regeeringsbureaux ingesteld. De staat behield ook op dit gebied dus de leiding van de regeling, maar bij de uitvoering, de verdeling der contingenten over de verschillende bedrijfstakken en bedrijven, werden ook weer de groepen der bedrijfsorganisatie ingeschakeld ⁷⁾.

Toen de oorlog uitgebroken was, is heel het openbare leven, heel de openbare administratie en ook het bedrijfsleven op den oorlogstoestand ingesteld. Het bestuur werd zoodanig vereenvoudigd en geconcentreerd, dat door een straffe aaneensluiting alle krachten op het voeren van den oorlog werden vereenigd. Het binnenlandsche bedrijfsleven moest zich geheel en al op de behoeften van de fronttroepen instellen. Ook de bedrijfsorganisatie werd daartoe geheel en al aan het oorlogsapparaat van de Regeering ondergeschikt gemaakt. Daartoe werden verschillende maatregelen getroffen, die wij hier niet allemaal kunnen opsommen, daar anders de omvang van dit artikel te groot zou worden. Ze zijn overzichtelijk gerangschikt in de aflevering van de „Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik“ van November 1939, in een artikel van den leider van dit tijdschrift, Dr. G. Albrecht, getiteld „Der allgemeine Verwaltungs- und Organisationsapparat für die Kriegswirtschaft“. Dr. Albrecht vat zijn uiteenzettingen over de positie der bedrijfsorganisaties in dit apparaat aldus samen:

„Aufgabe der Reichswirtschaftskammer (Rijksbedrijfskamer), der Reichsgruppen Industrie, Handel, Handwerk, Banken, Versicherungen, Energiewirtschaft und Fremdenverkehr sowie der Wirtschaftsgruppen (bedrijfsgroepen) und deren Fach- und Fachuntergruppen ist es, den Reichswirtschaftsminister und die von diesem mit der zentralen Durchführung staatlicher Aufgaben betrauten Stellen

⁷⁾ Men zie hierover: Dr. Gerold von Minden: Wirtschaftsführung im grossteutschen Reich.

verantwortlich zu beraten und für die Durchführung der ihnen übertragenen Aufgaben verantwortlich zu sorgen. Der Reichswirtschaftskammer obliegt es ausserdem, die einheitliche Zusammenarbeit der einzelnen Gliederungen der Organisation der gewerblichen Wirtschaft zu sichern und die hierfür erforderlichen Anweisungen, die der Zustimmung des Reichswirtschaftsministers bedürfen, zu erlassen" ⁸⁾.

De taak der Duitse organisaties in het algemeen staatsverband.

Willen wij, na deze uiteenzetting der verschillende werkzaamheden, de taak der Duitse bedrijfsorganisaties in het algemeen karakteriseren, dan kunnen wij zeggen, dat ze dienen om het de Regeering mogelijk te maken het geheele bedrijfsleven in zijn verschillende geleidingen naar zekere algemeene richtlijnen te besturen; zij maken het mogelijk de eischen, die de politieke omstandigheden en doelstellingen met zich meebrengen, uniform over de geheele volkshuishouding ten uitvoer te leggen. De bedrijfsorganisatie vormt, het instrument, door middel waarvan de Regeering alle ondernemingen kan bereiken en als een leger, als een binnenlandsch front, in dienst der algemeene belangen kan stellen. De Regeering en de Regeeringsbureaux nemen steeds de beslissing, treffen zelf de vereischte maatregelen; de bedrijfsorganisatie dient om een zo doeltreffend mogelijke, tenuitvoerlegging daarvan te verzekeren.

Mogelijkheid tot samenwerking tusschen Nederlandsche en Duitse organisaties van het bedrijfsleven.

Een bericht, dat ongeveer een jaar geleden in de bladen is verschenen, kan mogelijk als een aanwijzing worden opgevat, hoe de Nederlandsche bedrijfsorganisatie met de Duitse kan samenwerken. Vertegenwoordigers van 12 bedrijfsgroepen („Wirtschaftsgruppen“) van de metaalindustrie (hoofdgroep der Rijksgroep industrie) en van de bedrijfsgroep bouwnijverheid hebben nl. toentertijd besprekingen gevoerd met Nederlandsche industrieelen met het oog op de uitvoering van Duitse opdrachten door de Nederlandsche industrie ⁹⁾. In de toekomst zullen dergelijke besprekingen van Nederlandsche zijde ongetwijfeld ook door de betreffende hoofd-, bedrijfs- of vakgroep worden gevoerd en zal door middel van deze bedrijfsorganisaties de samenwerking tot stand kunnen komen.

Gezien de groote overeenkomst in structuur van de Nederlandsche en Duitse bedrijfsorganisatie, de gelijkheid van termen, waarmee beider karakter is omschreven, moet, naar mijn meening, de taak van de Nederlandsche organisatie worden gezien in het licht van de ervaringen, die met de Duitse instellingen zijn opgedaan.

Dit zal althans zeker gelden voor den tijd, dat tengevolge van de oorlogsomstandigheden een zoo nauwe economische verbondenheid tusschen de beide Staten bestaat. Deze conclusie dringt zich nog te sterker op, als men de toelichting leest op de verordening van den Rijkscommissaris van 28 November jl. betreffende de loonregeling. Daarin verklaarde de leider van de afdeling Sociale Zaken van het Rijkscommissariaat o.a.:

„Zooals echter het bedrijfsleven en de economie van een volk door den Staat moeten worden geleid, willen zij aan de belangen van de gemeenschap geheel dienstbaar worden gemaakt. . . enz.“ De staat moet dus heel het bedrijfsleven leiden.

Wil echter deze leiding van den Staat succes hebben, dan is een alomvattende en straffe organisatie van het bedrijfsleven onmisbare voorwaarde. Zeker is dit het geval, wanneer leiding van staatswege wordt opgevat in den zin, waarin dit in de laatste jaren feitelijk in Duitschland is geschied, waar de Staat zoo diep in het leven der natie heeft ingegrepen.

⁸⁾ T.a.p., blz. 606.

⁹⁾ Zie hiervoor o.a. bericht in „Die Deutsche Zeitung für die Niederlande“ van 17 November 1940.

Naschrift.

Nadat bovenstaand artikel reeds geschreven en gezet was, verscheen het Besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, inzake de samenstelling, inrichting en bevoegdheid van de Kamers van Koophandel en Fabrieken (Besluit van 25 November 1941; Verordeningenblad van 17 December). Door dit besluit is voor verschillende kwesties, welke wij in dit artikel besproken hebben, een regeling getroffen.

De verhouding van de nieuwe organen van het bedrijfsleven tot de Kamers van Koophandel is hiermee geregeld en wel in den zin, dat deze Kamers in de nieuwe bedrijfsorganisatie zijn opgenomen.

In het artikel werd er ook op gewezen, dat tot nu toe voor verschillende takken van bedrijf wel organisaties in het leven waren geroepen, maar dat instanties, waarin deze organisaties weer gewestelijk en landelijk vereenigd werden ter behartiging van belangen, welke aan de verschillende bedrijfstakken gemeen zijn, ontbraken. Hierin is nu ten deele voorzien, omdat de Kamers van Koophandel over de gebieden van de verschillende provincies als zulke instanties zullen optreden. De Kamers vormen (volgens artikel 4) afdelingen voor de industrie, het ambacht, den handel en het verkeer. . . (dit is een imperatief voorschrift) en bovendien kunnen zij voor de overige takken van bedrijf, waarin een hoofdgroep bestaat (d.w.z. banken en verzekeringen) afdelingen vormen. De gewestelijke en plaatselijke afdelingen (van de verschillende hoofdgroepen) der bedrijfsorganisaties worden met de betrokken afdeling der Kamer verbonden.

De Kamers van Koophandel zullen in ons land dezelfde functie vervullen als de Bedrijfskamers in Duitschland; daarnaast zetten ze ook haar vroegere taak (vooral die betreffende het houden van het handelsregister) voort.

In het artikel deelden wij ook mede, dat in Duitschland gelijke organisaties bestonden als onze Kamers van Koophandel, nl. de Industrie- en Handelskamers. Deze zijn in Duitschland blijven bestaan; ze zijn ook opgenomen in de Duitse organisatie voor het bedrijfsleven, maar daarnaast zijn de Bedrijfskamers opgericht als instellingen, waarin de verschillende groepen gewestelijk weer worden samengevat. Bij ons nu zijn niet zulke nieuwe Bedrijfskamers opgericht, maar heeft men de Kamers van Koophandel hiervoor bestemd. In zoover is er dus nog een verschil tusschen de Nederlandsche en de Duitse organisatie.

De Kamers van Koophandel zullen voortaan ook volgens het leidersbeginsel worden bestuurd.

Een landelijke instantie, waarin alle hoofdgroepen en ook de Kamers van Koophandel horizontaal zijn samengevat, ontbreekt nog in ons land. Uit het besluit is echter wel te lezen, dat het in het voornemen ligt een dergelijke instantie, als de Duitse Rijksbedrijfskamer op te richten. In artikel 3 wordt nl. gesproken van het toporgaan van het georganiseerde bedrijfsleven.

Daar volgens het in het artikel vermelde besluit van Mei 1941 de taak van de organisatie-commissie een tijdelijke is, ligt het niet voor de hand, dat met dit toporgaan de organisatie-commissie is bedoeld. Vermoedelijk zal wel binnen korten tijd een dergelijk toporgaan worden ingesteld.

Dr. A. HOLLENBERG.

DE SAMENHANG VAN ORGANISATIE- VORMEN EN PRIJSVORMING.

De maatschappelijke arbeidsdeeling en haar gevolgen.

De algemeene doorwerking der maatschappelijke arbeidsdeeling, dat wil zeggen, het feit, dat elk individu zich niet richt op het voorzien in het geheel der eigen behoeften, doch zich toelegt op het voorbereiden van een bepaald, dikwijls zeer klein, onderdeel der algemeene behoeftenbevrediging, waarna de prestaties op dit gebied in ruil worden aangeboden, teneinde te kunnen voldoen aan de overige eigen behoeften, is de grondslag voor een aantal der belangrijkste vraagstukken der economische problematiek.

Door deze aanbieding van ruilprestaties immers, ontstaat voor de ruilpartijen de noodzaak eigen en anderer prestatie te waardeeren, en deze waardeering uit te drukken in één voor elk duidelijke formulering: de prijs in geld.

Deze maatschappelijke arbeidsverdeling zal steeds blijven bestaan, elk „terugdraaien” op dit gebied zou noodzakelijk een verlaging van den materiëlen levensstandaard met zich voeren. Men kan zelfs zeggen, dat een toeneming der bevolking, met behoud of verbetering van den levensstandaard, slechts kan worden bereikt door voortdurende verbetering en verbreding der maatschappelijke arbeidsdeeling, nationaal en internationaal. Dit houdt in, dat het probleem der prijsvorming, en in dit verband vooral het vraagstuk, op welke wijze toegepast de techniek der prijsvorming het grootste effect sorteert, gezien van het standpunt van de bevordering der arbeidsdeeling uit, in elk economisch bestel eveneens zijn zeer belangrijke plaats zal behouden.

De maatschappelijke arbeidsdeeling heeft voor de samenleving nog andere consequenties dan het ontstaan der prijsvorming. Op het eerste gezicht lijkt zij de maatschappij te splijten in ontelbare op zich zelf staanden. In waarheid — en het is een oude, dus reeds vaak vergeten, waarheid — dwingt echter juist dit op zich zelf staan met beperkte kracht, tegenover een veelheid van doeleinden, tot samenwerking, tot organisatie in velerlei vorm en omvang. De organisatie van het economisch leven is het complement van de arbeidsdeeling. Als de organisatievormen, economisch of sociaal, te wenschen overlaten, zullen de vaak-geriteerde voordeelen, die het verdeelen der economische taak met zich brengt, weinig tot hun recht komen.

Aangaande beide bovengenoemde aspecten der maatschappelijke arbeidsdeeling, de prijsvorming en de organisatie van het economisch proces, en hun onderlingen samenhang, zullen wij in het volgende eenige, voornamelijk historische, opmerkingen maken.

De organisatie in gilden.

Het individu, dat zich op grond van zijn plaats in het economisch leven wenscht te organiseeren, zal contact zoeken met diegenen, die een overeenkomstige plaats in het economisch proces innemen. De organisatievormen, waarbij het beroep het criterium der binding vormt, zijn zeer oud. Zij konden ontstaan in een periode, waarin de arbeidsverdeling reeds zoover was voortgeschreden, dat men de afzonderlijke beroepen kon onderscheiden als voortbrengers van een bepaald eindproduct, doch aan den anderen kant nog niet zoover, dat het voortbrengen van dit eindproduct uit de grondstof reeds in talrijke deelwerkingen, uitgevoerd in verschillende bedrijven, uiteenviel. De eerste, eenvoudige, vorm van arbeidsdeeling noemt men wel de horizontale — zulks in tegenstelling tot den laatstgenoemden vorm, waarbij dus het product tot stand komt langs een „gebroken” weg. Dit is dan de verticale arbeidsdeeling, welke dus de horizontale aanvult. Globaal gesproken kan men den horizontalen organisatievorm doen samenvallen met het tijd-

perk van het handwerk, dat men gewoonlijk vooral als typisch middeleeuwsch beschouwt, doch dat in feite in vele Europeesche landen tot het einde der achttiende eeuw heeft bestaan.

De typische beroepsorganisaties van dit tijdvak zijn, het is bekend, de gilden. Gezien de overeenkomst, welke sommige der in de laatste jaren voorgestelde en laatstelijk ook doorgevoerde hervormingen in de organisatievormen van het economisch leven oogenschijnlijk met de gilden vertoonen, loont het de moeite de kenmerkende eigenschappen van het gilde in het kort na te gaan.

Het gilde was in de eerste plaats een vereeniging van beroepsgenooten. Het kenmerkende was daarbij, dat het een exclusieve organisatie was. Er bestond gildedwang; wilde men een bepaald beroep uitoefenen, dan diende men bij het daarvoor ingestelde gilde te zijn aangesloten. Een tweede kenmerk was, dat het gilde een organisatie was van meesters, van „ondernemers”. Leerlingen en gezellen hadden in het gilde plaats noch zeggenschap. De gezal werd in het gilde opgenomen, na het afleggen van de meesterproef¹⁾.

Een derde kenmerk kan men zoeken in de bedrijfsregelende bevoegdheden van het gilde. Het is vooral hier, dat men als bezwaar van het generaliseeren gaat voelen, dat men de historische feitelijkheid geweld aandoet. De positie van de gilden was in dit opzicht in verschillende steden en landen sterk verschillend. Men kan zeggen, dat er een tendens heeft bestaan tot samentrekking van de macht in handen van steeds hogere organen. In opzet moge de bevoegdheid tot het uitvaardigen van bedrijfsregelingen hebben gelegen bij het geheel der gildebroeders — de zgn. morgensprake —, in werkelijkheid liep dit uit op een delegatie van macht aan het bestuur. Ook dit bleef echter niet autonoom. De stedelijke besturen gaven, dikwijls reeds bij de stichting van een gilde, de bedrijfskeur, waarbij aan het gilde de interne controle op de naleving der talloze en gedetailleerde voorschriften bleef.

De rechtvaardige prijs.

Hoe was het nu in deze maatschappij gesteld met de prijsvorming? Daartoe moeten wij ons wenden naar de grondgedachte, welke deze maatschappij-organisatie beheerschte. Dit was de idee, dat het economisch handelen slechts een noodzaak was om in het leven te blijven. „Das kann man aber nicht leugnen, dasz Kaufen und Verkaufen ein nötig Ding ist, das man nicht entbehren und wohl christlich brauchen kann”, gaf Luther in zijn „Sermon von Kaufhandlung und Wucher”²⁾ noode toe. In een dergelijke gedachtenfeer, waarbij het economisch handelen een noodzakelijk kwaad is, teneinde ieder zijn levensonderhoud te verschaffen, zoals dat bij zijn maatschappij-stand voegt, past de idee van den prijs als een, naar rechtvaardigheid gemeten, vergoeding van arbeid en kosten „labores et expensae” in de vermaarde formule van Albertus Magnus, die leefde in de eerste helft der dertiende eeuw³⁾.

Deze ideale constructie, die berustte op het evenwicht, geschapen door de productieregelingen van het gilde, welke op hun beurt mogelijk werden gemaakt door de gelijkheid der kosten en de overzichtelijkheid van het kleine marktgebied, werd doorbroken door den groei van den verren handel.

De uitbreiding van de markten ging samen met een

¹⁾ Hier is dus een zeer belangrijk verschil met de idee van den „beroepsstand” in moderneren vorm, waarbij de beroepsstand (of corporate) al diegenen moet omvatten, die op eenigerlei wijze bij de voortbrenging van een bepaalde groep van goederen of diensten zijn betrokken. Men vergelijke hiertoe het recente werk van Dr. A. Hollenberg: „De natuurlijke grondslagen der samenleving”.

²⁾ „Von Kaufhandlung und Wucher” (anno 1524). Editie: „Luthers Flugschriften für unsere Zeit”, pg. 7.

³⁾ Hoe oud de gedachte van een rechtvaardigen prijs is, blijkt uit het boek van Dr. H. G. Schachtschabel: „Der gerechte Preis, Geschichte einer wirtschaftsethischen Idee”.

uitbreiding der arbeidsdeeling. Een goed voorbeeld biedt in Nederland de lakennijverheid, de industriele bedrijfstak der middeleeuwen bij uitstek. Hier was de verticale arbeidsdeeling reeds ver gevorderd, zoodat het voortbrengingsproces niet langer tot één bedrijf bepaald bleef. De aanvoer van grondstof, welke uit den vreemde geschiedde, en de verkoop van het gereede product naar het buitenland, lichtten het bedrijf uit de sfeer van de lokale markt. De groothandelaar, die het uitzicht had op de afzetmogelijkheden, werd leider van het productieproces. De werkers in de verschillende onderdeelen van de fabricage geraakten in afhankelijkheid van zijn opdrachten. De zelfstandigheid der meesters verdween, om plaats te maken voor een arbeidsverhouding tot de entrepreneurs. Dit stelsel, waarbij een handelaar-ondernemer het product doet vervaardigen in opdracht, waartoe de thuiswerkers een voorschot ontvangen op het af te leveren werk — vandaar, dat men wel spreekt van het „Verlag-System” —, werd het heerschende in die bedrijfstakken, voor welke de lokale markt haar beteekenis verloor.

De strijd: rechtvaardige of marktprijs.

Met deze aantasting van den ouden organisatievorm werd ook de prijszetting op deze gebieden aan het wankelen gebracht. De koopman, die, bij de bestaande onzekerheid van verkeer en recht, groote risico's liep, wenschte zich niet te laten binden door een prijsvaststelling, gebaseerd op geheel anderen grondslag. Dan verheft zich de strijdvraag, die wij willen weergeven in de woorden van Maarten Luther: „Es sollte nicht so heissen: „Ich mag meine Ware so teuer geben, wie ich kann”, sondern also: „Ich mag meine Ware so teuer geben, wie ich soll, oder wie recht und billig ist”⁴⁾.

In deze woorden is de tweespalt volkomen tot uitdrukking gebracht. De groote kooplieden vonden het echter recht en billijk, dat zij vroegen, wat zij krijgen konden. Hiermede zelfs niet tevreden, trachtten zij te komen tot beheersching van het aanbod, teneinde op deze wijze de winst zoo groot en zeker mogelijk te maken. Het architype van deze magnaten uit Luthers tijd is Jacob Fugger — groothandelaar, bankier, industrieel —, die in zijn eigen woorden „wollte gewinnen, so lange er konnte”⁵⁾. Daartoe trachtte hij, met behulp van zijn nauwe financieele betrekkingen met de landsvorsten, in de eerste plaats te komen tot een beheersching van den afzet van metalen, voortgebracht in de Midden-Europeesche mijnen. De tijdgenooten verontwaardigden zich over deze practijken zeer; „Fuggern” werd synoniem met „Wuchern”. Luther drukt ook hier de openbare meening krachtig uit: „Aber es ist alles grundlos und bodenlos mit eitel Geiz und Unehre, dasz nichts daran zu behandeln wäre. Denn wer ist so grob, der nicht sieht, wie die Gesellschaften nicht anders sind als eitel rechte Monopolia?”⁶⁾. Niet ten onrechte, zoo zou men na Luthers philippica opmerken, zegt één der felste moderne aanklagers van het moderne monopoliewezen, Thurman Arnold, de voorzitter van het „Temporary National Economic Committee” — in de Vereenigde Staten beter bekend als het „anti-monopoly committee” —: „It may be asserted as a principle of human organisation that when new types of social organisation are required, respectable, well-thought-of, and conservative people are unable to take part in them”⁷⁾.

Verdere ontwikkeling: handhaving der binding.

Ondanks de protesten ging de ontwikkeling voort. Het steeds verder doordringen van het geldverkeer en de toeneming van het kapitaalbezit verbraken steeds meer de economische gelijkheid en het voortbrengen voor het

noodzakelijk levensonderhoud. Hoewel de binding van het economisch leven bleef bestaan, vervaagde de filosofische achtergrond, welke de draagkracht was geweest. Het aantal overtredingen van de regels nam voortdurend toe. In de landen, waar het handelsverkeer het verst was ontwikkeld, in het bijzonder in de Nederlanden dus, werden de markt en de daar gevormde prijs tot middelpunt der transacties. Nog blijft men echter het binden van het economisch leven als normaal zien. Dit blijkt juist bij de vorming der groote compagnieën, zooals de Oost-Indische Compagnie. Bij haar octrooi verkreeg zij het alleenrecht van den Indischen handel; de private Nederlandsche handel werd uitgesloten. Hetzelfde geldt voor de West-Indische en de Noorsche Compagnie; vooral de laatste heeft alle kenmerken van een modern kartel⁸⁾.

Merkwaardig is, dat zich soms ook bij de verdediging, die de gilden tegen hun verval voerden, lichamen vormden, welke zich met de huidige kartels laten vergelijken. Een enkel voorbeeld, zij het dan ook dat in dit geval de gildeband formeel niet bestond, uit de Nederlanden willen wij vermelden, nl. de organisatie van de „Generale Brouwers van Holland”⁹⁾.

Het ging in de tweede helft der zeventiende eeuw slecht met de Hollandsche brouwen. Derhalve sloten de vertegenwoordigers der voornaamste brouwerijsteden, Delft, Haarlem, Leiden, Rotterdam, Schiedam, en eenige kleinere steden zich aaneen, teneinde gezamenlijk hun belangen bij de Overheid te behartigen. Terloops zij als bewijs, dat de geschiedenis zich wel herhaalt, opgemerkt, dat de daartoe gedane voorstellen bestonden in belastingverlaging voor de brouwers en belastingverhoging op concurreerende artikelen. Voor ons onderwerp is echter van meer direct belang, de gestie van de „generale brouwers” aan het einde der achttiende eeuw, toen de brouwening volkomen in verval was. Toen kwam een overeenkomst tot stand, waarbij de contractanten zich verplichtten tot prijszetting en vaste condities aan afnemers; waaraan ieder zich, op straffe van zware boeten, had te houden.

De vrije prijsvorming.

Dit alles geschiedde in 1783: wij kunnen het beschouwen als een laatste noodpoging. Reeds begon de omwenteling in het economisch denken zijn invloed te doen gelden. Gesteund door een snelle verandering in de technische voortbrengingswijze, bewerkte deze, dat in de 19e eeuw een geheel ander stelsel het leidende werd. Bij dit stelsel ging men er van uit, dat de enkeling, door geen instantie van overheidswege aan banden gelegd, het best de algemeene maatschappelijke welvaart zou bevorderen, indien hij zijn, weldoordacht, winststreven volgde. Als ideale constructie ontstond hier dus het beeld van een zeer groot aantal mededingers, welke geacht werden op gelijken voet te beginnen. Ieder mocht voor zijn diensten den prijs vragen, dien hij wilde, de onderlinge mededinging zou er wel zorg voor dragen, dat alles zich voor de maatschappij ten beste keerde. Slechts op deze wijze zou de natuurlijke prijs, de prijs, die in de orde der dingen was gelegen, samenvallen met de marktprijzen, die op hun beurt leidraad voor alle economisch handelen werden. Om het uit te drukken in de woorden van Adam Smith: „The natural price, therefore, is, as it were, the central price, to which the prices of all commodities are continually gravitating”.

Het is interessant een oogenblik stil te staan bij dit „gravitatie-centrum”. Waarom deze klemtoon op de zwaartekracht, op de dalende tendens van de marktprijzen, als zij zich bewegen naar den evenwichtsprijs? Hier ligt de kerngedachte van de geheele leer. Zij is niet alleen gegrond op de vrije ontplooiing van het winststreven,

⁴⁾ M. Luther, I. c. pg. 9.

⁵⁾ Vgl. J. Strieder: „Jacob Fugger der Reiche”.

⁶⁾ M. Luther, I. c. pg. 30.

⁷⁾ Thurman Arnold: „The folklore of capitalism”, pg. 3.

⁸⁾ Vgl. Dr. F. Schuylenburg: „Enkele oude concentratievormen en hun samenhang met het tegenwoordige probleem”.

⁹⁾ Dr. E. M. A. Timmer: „De generale brouwers van Holland”.

doch ook op de gedachte, dat een ieder daarbij dezelfde mogelijkheden van beschikking over productiemiddelen zal hebben. Slechts als een ieder vrijelijk productiemiddelen kan aanwenden voor de voortbrenging van die goederen, waarvan de marktprijs boven den evenwichtsprijs ligt, zal er steeds in voldoende mate nieuw aanbod kunnen ontstaan, teneinde den noodzakelijken druk op de prijzen te bewerken. En op deze gedachte van het potentiële aanbod steunt de geheele leer. Wanneer dus, om de één of andere reden, het ontstaan van dit nieuwe aanbod is uitgesloten, wordt de werking van het evenwichtsprincipe aangetast.

Deze storingen ontstonden, en wel uit het beginsel zelf. Wanneer in den concurrentiestrijd de sterkste had overwonnen, was er geen instantie, die hem dwong de winst weer aan de overigen uit te deelen, zoodat het spel als het ware opnieuw kon beginnen. Integendeel, degene, die door groeiende winst zijn kapitaal zag toenemen, verkreeg door dit feit alleen reeds betere kansen in de mededinging. Zoo ontstonden — evenals dat in een voorgaande periode het geval was geweest, toen de vennootschappen in de samenleving der gilden als onbegrepen verschijnselen ontstonden — ook onder het stelsel der vrije mededinging organisaties, die niet aan de eischen voldeden, welke voor de voortzetting van het stelsel noodzakelijk waren.

Combinaties tot beheersching van het aanbod.

Tegen het einde der negentiende eeuw werd men zich van deze uitzonderingsfiguren bewust. Men nam waar, dat zich ondernemingen hadden gevormd, welke een dermate belangrijken invloed op het aanbod hadden, dat zij de prijsvorming van de door hen aangeboden goederen konden beïnvloeden. Hier raken wij het probleem, dat men gewoonlijk betitelt als het trust- en kartelvraagstuk¹⁰⁾. Hoewel beide begrippen in één adem plegen te worden genoemd, hebben zij slechts deze overeenkomstige uitwerking op de prijsvorming gemeen.

Kartels zijn organisaties, welke zijn ingevoegd in de horizontale arbeidsdeeling; zij vereenigen verschillende *ondernemers*, welke een bepaald *eindproduct*, of een bepaalde soort van producten voortbrengen, waarbij het onderwerp der *overeenkomst* de verdeling der productie, de prijszetting en de verkoopsvoorwaarden, zoowel gezamenlijk als afzonderlijk, kan zijn.

De *trust* daarentegen is een *lichaam*, dat de geheele productie, „van grondstof tot eindproduct”, van één product, in vele gevallen ook den verkoop aan de verbruikers, in handen heeft. De verticale arbeidsdeeling wordt, in economischen zin, door een trust opgeheven „geïntegreerd”.

Het doel van het vormen van elk van beide organisaties is het verwerven van een monopolie, of althans het innemen van een positie, die de alleenverkoop zoo dicht mogelijk benadert, hetzij op de nationale markt, hetzij zelfs internationaal.

Trust en kartels zijn in verschillende landen gevormd. De sterkste verbreiding heeft elk van beide soorten echter gevonden in het land van ontstaan. De kartels hebben hun bakermat in Duitsland, waar zij in het laatste kwartaal der 19de eeuw snel tot stand kwamen. In 1900 waren er in Duitsland reeds 300 kartels; in 1925 zelfs ongeveer 2500. De Overheid erkende a. h. w. den invloed die een dergelijke wijd-vertakte organisatie van het bedrijfsleven op de prijsvorming had. Bij de poging tot verlaging van het Duitsche prijspeil in 1931, werd speciaal een verlaging der „gebonden prijzen” met 10 pCt. voorgeschreven.

De trust is daarentegen een typisch Amerikaansche verschijningsvorm van het monopoliestreven. Als een van de oorzaken kan men wellicht noemen, dat de Vereenigde Staten voor de concentratie van een geheel tak van

voortbrenging binnen één douanegebied uitzonderlijke mogelijkheden boden. Daarnaast staan echter andere oorzaken, welke ten nauwste samenhangen met de door de Overheid gevoerde politiek en waarop wij hier iets nader zullen ingaan.

De Overheid en de verstoring van de vrije mededinging.

Er bestonden immers op het oogenblik, dat men zag dat het vrije mededingingsstelsel gevaar begon te loopen, daar de sluis van het te groote aanbod ter nivelleering van de prijzen niet meer werkte, twee mogelijkheden. Aan den eenen kant kon men deze ontwikkeling zich laten voltrekken, al dan niet in de wetenschap, dat daarmede het mededingingsstelsel had afgedaan. Anderzijds kon men echter ook trachten de organisatie van het economisch leven weer terug te dringen tot een systeem van volledige concurrentie. Deze laatste weg werd in de Vereenigde Staten gekozen. De regering zag in de groote monopolies een gevaar voor de maatschappij. Daar de gedachte nog verre was, dat de Overheid zelf actief zou kunnen ingrijpen, bleef als eenige mogelijkheid een negatieve: de monopolies moesten uit het economisch leven verdwijnen. In 1890 werd de eerste anti-trustwet in de Vereenigde Staten aangenomen; de terminologie van de wet „every contract, combination in the form of trust or otherwise, or conspiracy, in restraint of trade”, duiden voldoende aan, hoezeer de heerschende geestesgesteldheid de monopolievorming als een euvel zag. Het „conspiracy” der Amerikaansche wet, ter verdediging van het vrije economische leven, is niet zoo ver verwijderd van Luthers „eitel rechte Monopolia”, ter bescherming van het ideaal van het gebonden economisch bestel.

Deze wet van 1890 is sindsdien nog verscherpt. Is het resultaat geweest, dat een prijsvorming ontstond, welke was gebaseerd op vrije mededinging? Het tegendeel is waar. Wel heeft men ten deele kunnen voorkomen, dat zich kartels vormden, welke officieel tot openlijke prijsafspraken konden komen. Maar niet heeft men kunnen verhinderen, dat wel de prijsvorming ontstond, welke bij een constellatie van de markt, waarbij eenige groote producenten de voortbrenging beheerschten, de eenige uitkomst kon zijn. Er ontstond een vorm van prijsbepaling, welke bij het semi-officieele samengaan paste, de z.g. „price-leadership”. Hierbij maakt de grootste der ondernemingen zijn prijzen bekend, waarop de overige ondernemingen in den bedrijfstak eveneens deze prijzen aanvaardden. Volgt één der ondernemingen den leider niet — en is zij belangrijk genoeg om als concurrent geducht te kunnen worden —, dan volgt een onderbieding door de overigen, tot de eerste onderbieder den strijd moet staken. Volgens Thurman Arnold¹¹⁾ is deze methode van „price-leadership”, en zijn goed functioneeren, de oorzaak geweest, dat het Amerikaansche bedrijfsleven zich om het ontbreken van de mogelijkheid tot officieele organisatie weinig heeft bekommerd. Voorwaarde was daarbij echter zooals wij reeds opmerkten, dat het stelsel goed functioneerde. Deze voorwaarde werd niet langer vervuld in de hevige depressie, welke van 1929—1933 in de Vereenigde Staten heerschte. Aan het einde van deze periode was dan ook de roep om erkende organisatie in het Amerikaansche bedrijfsleven alom hoorbaar. Een organisatie, welke werd mogelijk gemaakt door de bepalingen der „National Recovery Act”, en waarvan met spoed werd gebruik gemaakt om tot prijsafspraken te komen. Toen de Regeering als haar inzicht te kennen gaf, dat dit niet in haar doel had gelegen, aanvaardde het bedrijfsleven met groote kalmte de beslissing van het Hooggerechtshof in 1935, waarbij de „N.R.A.” ongrondwettig werd verklaard, zoodat de bedrijfsregelingen moesten worden opgeheven.

De andere mogelijkheid was, dat de Overheid de combinaties van ondernemingen vrij liet. Voorzover dat

¹⁰⁾ Men zie het artikel in dit nummer van M. F. J. Cool: „Waarom ordening van het bedrijfsleven?”

¹¹⁾ Thurman Arnold, l. c. pg. 227.

geschiedde, en het is vooral duidelijk geworden uit de werking van de internationale kartels, is dikwijls het gevolg geweest een beperking van de productie. Zooals echter de inleider van een recent Fransch boek over dit onderwerp ter snede opmerkt: „On ne fonde pas la prospérité économique sur le malthusianisme”¹²⁾.

Oorlogseconomie en prijsvorming.

De boven behandelde gevallen betreffen inbreuken op de vrije prijsvorming, doordat het vrijelijk toestroom van aanbod werd belemmerd. Met de daaruit voortvloeiende aantasting van het evenwichtsbeginsel, vervallen de voordeelen en daarmede de ratio om deze organisatievorm, waarvan het prijsmechanisme de uiting op de markt vormt, te handhaven. Dit zal vooral gelden, indien een toestand ontstaat, waar het aanbod, zelfs als het ten volle wordt ter markt gebracht, bij de vraag ten achter blijft. Dit is het geval in de oorlogseconomie, de „schaarschte-economie” in specifiek zin. Er zal in dat geval een gerechtvaardigde reden zijn om in de prijsvorming in te grijpen, zóó dat zij past bij de gewijzigde doelstelling en organisatie van het economisch leven. Daarbij dient men er zich rekenschap van te geven, dat het prijsprobleem tweeledig is. In de eerste plaats bestaat het vraagstuk der *prijsvorming*, het onderzoek naar de krachten, welke bepalend zijn voor de prijs. Ten tweede komt echter, wanneer eenmaal een bepaald prijspeil bestaat, de vraag op: „hoe zullen deze bestaande prijzen inwerken op het economisch leven”, het probleem der *prijswerking*, om een woord te vormen.¹³⁾

Wanneer wij ons bij het bezien van de prijspolitiek in oorlogstijd van dit dubbel aangezicht van het prijsprobleem bewust zijn, dringt de conclusie zich op, dat bij de eerste fase, die van het tegengaan van prijsstijgingen, men het oog vooral heeft gehad op het tweede probleem, de uitwerking van het prijsbestel op het economisch leven. Uitgaande van de constateering, dat de verhooging der prijzen in een bepaalden sector een niet-controleerbare uitwerking heeft op de prijzen in andere sectoren, heeft men deze uitwerking voorkomen, door de oorzaak weg te nemen. Het typische kenmerk van de eerste fase der prijspolitiek is dan ook de „Preisstopp”, de prijshandhaving. Het is echter onvermijdelijk, dat men zich gaat afvragen, waardoor de opwaartsche druk der prijzen van geval tot geval ontstaat, m.a.w. dat men de factoren, die, hetzij aan de vraagzijde, hetzij aan de aanbodzijde, een verandering in het leven hebben geroepen, gaat ontleden; dan is men gekomen tot het probleem der prijsvorming. Het op de juiste wijze invoegen van het prijzenstelsel in de nieuw gevormde organisatie van het economisch leven is echter een nieuw hoofdstuk, dat nog geen historie is geworden. In verband met onze doelstelling, het maken van enkele historische aantekeningen, willen wij derhalve deze beschouwing op dit punt afsluiten.

H. W. L.

¹²⁾ H. Truchy in „Les ententes et la concentration de la production industrielle et agricole” van J. Saint Germès. Men zie voor de ontwikkeling, welke, ondanks anders gerichte beginselen, toch tot overheidsingrijpen dreef, de beschouwing van Prof. Mr. F. de Vries „Jaren van overgang” in E.-S. B. van 2 Januari 1941, blz. 5.

¹³⁾ Men vergelijkte het zeer lezenswaardige artikel van Dr. G. Albrecht: „Marktpreisbildung und öffentliche Preispolitik”, in „Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik”, Juli 1940.

BIJ HET EINDE VAN DE ONDERNEMERS- OVEREENKOMSTENWET - 1935.

In het Verordeningenblad no. 46 van 10 November jl. is de tekst gepubliceerd van een Kartelbesluit, waarvan het 26ste artikel luidt: „De Ondernemersovereenkomstenwet-1935 (Staatsblad 310) treedt buiten werking.” Hiermede is een étape op het gebied der ordening in ons land afgesloten. Het Kartelbesluit, dat de „Wet op het algemeen verbindend en onverbindend verklaren van ondernemersovereenkomsten” — onder welken naam de wet haar bekendheid genoot — vervangt, is een nieuwe editie in een vorm, waarin niet alleen een stuk natuurlijke ontwikkeling van de algemeen verbindendverklaring is verdisconteerd, maar waarin tevens de mogelijkheid is opgenomen, kartels te gebruiken voor Overheidsdoeleinden, een nieuw element, dat onder de huidige omstandigheden wel niemand zal verbazen. Daarnaast is, zooals bekend, aan de bedrijfsorganisaties een verordenende bevoegdheid gegeven, krachtens welke zij regelingen voor bepaalde bedrijfstakken algemeen verbindend kunnen verklaren. Het vraagstuk der ordening is daarmede nolens volens in een nieuw stadium gekomen, en de Wet van 1935 treedt met de gedachte, die zij vertegenwoordigde, terug in de geschiedenis.

* *

Wanneer men de korte periode van zes jaar, gedurende welke de wet van kracht is geweest, overziet, realiseert men zich, hoe snel wij op het oogenblik leven. In 1935 was de publieke opinie nog nauwelijks rijp voor een wetgeving, krachtens welke ondernemers tot samenwerking konden worden gedwongen. De voornaamste bepaling van de wet was, dat de Minister onder voorwaarden, telkens bij algemeenen maatregel van bestuur te stellen, ondernemersovereenkomsten (of gedeelten daarvan) algemeen verbindend kon verklaren, indien deze voor de economische verhoudingen in den desbetreffenden bedrijfstak overwegende betekenis hadden of konden hebben en het algemeen belang verbindendverklaring vereischte. De indiening van het ontwerp wierp zeer veel stof op. In de groote bladen werd met klem tegen de wet gewaarschuwd als tegen een groot gevaar. Niet alle argumenten daarbij waren even sterk. Zoo achtten bijvoorbeeld sommige tegenstanders de Overheid niet in staat te beoordeelen, wat in deze materie het algemeen belang eischte. In het midden werd gelaten, wie dat dan wel zou moeten beoordeelen. Anderen zagen in de ordening meer een zaak van mentaliteit dan van organisatie; met goed willende menschen zou ordening niet noodig zijn. De wet was echter juist met het oog op onwil tot economische samenwerking ontworpen in gevallen, waarin het algemeen belang die samenwerking vorderde. Weer anderen vreesden de wet niet om wat zij inhield, maar als vermeend symptoom van Cesarisme (!), als paard van Troje, of om andere redenen in beeldspraak. Belangrijker waren de bezwaren, dat verbindendverklaring van ondernemersovereenkomsten de natuurlijke saneering zou belemmeren, aanpassing aan een lager niveau van kosten en prijzen zou belletten en het ondernemersinitiatief zou beknotten, terwijl ook het argument, dat dit een verkeerde wijze van staatsbemoeijng zou zijn, ten minste de discussie waard was.

De wet droeg zelf de sporen van de weerstanden, waaronder zij het licht moest zien. De destijds nog ongehoorde figuur, dat de Overheid een ondernemer kon dwingen tegen zijn wil aan een contract deel te nemen — ook al kwam iets dergelijks in andere wetgeving reeds voor — werd omringd met voorzorgen. Zoo reeds de hoofdbepaling, dat de algemeen verbindendverklaring door het algemeen belang moest worden geëischt en dat de overeenkomst van overwegende betekenis moest zijn voor den betrokken bedrijfstak. Voorts zou het initiatief van het bedrijfsleven moeten uitgaan; een aantal ondernemers moest verbindendverklaring van een tusschen hen reeds

geldende overeenkomst aanvragen. Daarbij verwierp de wet de gedachte van karteldwang en verordenende bevoegdheid van het kartelorgaan, zoodat de bevoegdheden van dit laatste strikt binnen de perken der algemeen verbindend verklaarde contractsbepalingen gehouden werden. Tenslotte werd bepaald, dat een vaste Commissie uit den Economischen Raad den Minister ten aanzien van iedere aanvraag zou adviseeren, na belanghebbenden te hebben gehoord. Ten overvloede verklaarde de Minister tijdens de Kamerbehandeling, dat hij de Wet alleen in het uiterste geval, namelijk wanneer andere deugdelijke middelen zouden falen, zou toepassen. Bijna al deze restricties en voorzorgen zijn in het nieuwe Kartelbesluit vervallen, een punt, waarop wij nog terugkomen.

* *

Mocht het al waar zijn, dat de publieke opinie in 1935 nog niet rijp was voor de gedachte, welke in de wet was belichaamd, dit gold niet voor groote deelen van het bedrijfsleven. Tegen de figuur der Bedrijfsraden keek men nog vreemd aan; men voelde deze nog te veel als een constructie. Maar de wensch, minderheden te kunnen dwingen ter wille van een sluitende economische samenwerking, leefde sterk. Want in 1935 had men in groote stukken van het bedrijfsleven ervaringen opgedaan, welke voor het oog van meer verwijderde toeschouwers nog verborgen waren gebleven. De belangrijkste hiervan was, dat er een concurrentie bestaanbaar was, welke volkomen destructief werkte, zonder natuurlijke saneering te brengen. Waar een in verhouding tot de vraag te groot productie-apparaat bestaat en men produceert tegen variabele kosten, ten einde zijn ongebruikte apparaat nog iets te laten opbrengen, waar een kleine prijsverlaging of een iets grootere korting terstond effect sorteert in (tijdelijk) ruimeren afzet, waar ongezonde credietverhoudingen het afsterven van verkeerde investeringen belletten, waar niet het beste maar het kapitaalcrachtigste bedrijf terrein wint en behoudt, waar investatie weinig kostbaar is en ook in een volbezette bedrijfstak op de korte baan eenig succes belooft, in al deze gevallen kan, vooral wanneer zij gecombineerd optreden, een verwoestende concurrentie ontstaan, zonder uitzicht op verbetering door een natuurlijke selectie. De crisisjaren, in welke het aanbod de vraag over de geheele linie en gedurende langen tijd overtrof, hadden deze ervaring voor het eerst op groote schaal in ons overbezette bedrijfsleven gebracht. Tegen deze kwaal was maar één middel: sluitende economische samenwerking.

In het licht hiervan, verloor ook het argument, dat men hier met een verkeerde wijze van staatsbemoeiing te doen had, zijn kracht. Ik laat nu daar, hoe vreemd het ons thans klinkt, nu andere opvattingen in ons land heerschen, in een bescheiden maatregel als algemeen verbindendverklaring geen staatstaak te willen zien. Wij zullen echter den Staat wel nooit meer zoo passief kunnen zien, dat hij niet zou mogen helpen in gevallen, waarin maatschappelijke kringen geen eenheid van denken en handelen kunnen bereiken en niet in staat zijn zich aan het eigen haar uit het moeras van tegenstrijdig gerichte krachten te trekken.

De critiek op de Wet-1935 is, zooals te verwachten was, dan ook spoedig verstomd. Dat het bedrijfsleven zelf niet zooveel critiek had, kon men ervaren bij de toepassing der wet, met name op de verhooren, welke door de vaste Commissie van den Economischen Raad werden gehouden. Het verzet tegen een algemeen verbindendverklaring was daar zelden van principieelen aard. De oppositie was in den regel meer bezorgd over den omvang van haar quote en het aantal dagen van haar naleveringstermijn, dan over de aanpassingspolitiek of het Cesarisme. Het kwam ook wel voor, dat men groote bedrijven den eenen keer onder vóór-, den anderen keer onder tegenstanders aantrof, terwijl in beide gevallen met verve een principieel standpunt werd verdedigd. Een dergelijke

ervaring was weinig bevorderlijk voor het gewicht der principieele argumenten.

Het beste argument voor de wet was echter haar heilzame uitwerking. Dit wil niet zeggen, dat zij op groote schaal werd toegepast of opzienbarende gevolgen sorteerde. Van de acht en dertig ondernemersovereenkomsten, waarvan de algemeen verbindendverklaring op 1 Januari 1940 was aangevraagd, is het slechts voor een zevental ingewilligd; in vijftien gevallen werd de algemeen verbindendverklaring geweigerd, in de overige gevallen werd de aanvraag ingetrokken of niet meer afgehandeld. Vier der zeven algemeen verbindendverklaarde overeenkomsten hielden slechts leverings- en betalingsvoorwaarden in (damesconfectie-industrie, schoenenindustrie, lederindustrie, wollenstoffenindustrie); de drie andere waren resp. een minimumprijsregeling, slijtersregeling en regeling van het cadeaustelsel (bakkerijbedrijf te Amsterdam), een productie-, prijs- en afzetregeling (zoutindustrie) en een productiequotenregeling (groentenconservenindustrie). Een feit was echter, dat zelfs sommige conditieregelingen; hoe beperkt van strekking ook, gunstig op het geheele peil in bepaalde industrieën hebben kunnen werken, omdat de concurrentie bepaalde destructieve kenmerken verloor en tegelijkertijd een basis voor verdere samenwerking werd gelegd. Daarnaast bleken de gevreesde gevaren van verstarring en beknotting van het ondernemersinitiatief tamelijk denkbeeldig. De figuur der algemeen verbindendverklaring was zoodoende bezig in ons bedrijfsleven burgerrecht te verkrijgen, toen de oorlog over ons land heen ging. Onder de veranderde omstandigheden werd de wet al spoedig niet meer toegepast; distributieregelingen traden in de plaats van ondernemersovereenkomsten, de vraag overtrof het aanbod en de nieuwe Overheid stelde eigen eischen aan het bedrijfsleven.

* *

Nu het apparaat voor nieuwe verbindendverklaringen in den vorm van het Kartelbesluit en de verordenende bevoegdheid der bedrijfsorganisaties zijn voltooiing nadert kan het echter van belang zijn enkele ervaringen, welke met de wet van 1935 werden opgedaan, naar voren te brengen. Waarom werd de wet betrekkelijk zoo zelden toegepast? Het antwoord op deze vraag kan ons iets leeren omtrent de moeilijkheden, welke in deze materie verborgen liggen.

De eerste reden was gelegen in de restricties, welke in de wet zelf waren neergelegd. Het was dikwijls veel gevraagd om te bewijzen, dat het algemeen belang een bepaalde verbindendverklaring zou eischen. Toen bij de behandeling van een zeker kartel van de zijde der aanvragers werd betoogd, dat algemeen verbindendverklaring den betrokken bedrijfstak enkele millioenen guldens zou besparen aan economisch ongemotiveerde concessies aan afnemers, werd de vraag gesteld, sedert wanneer het een eisch van algemeen belang was, dat een groep ondernemers wat meer zou verdienen. En dit betrof nog een belangrijk geval. Aan den anderen kant was het duidelijk, dat de Overheid met algemeen verbindendverklaring toch niet behoefde te wachten tot, zooals eens werd opgemerkt, het „een groote bende” in een bedrijfstak was geworden. In de practijk heeft de bepaling, dat het algemeen belang de verbindendverklaring moest vereischen, derhalve door haar eigen ongerijmdheid niet veel invloed op de al of niet toepassing der wet uitgeoefend. Dat deze clauseule uit het Kartelbesluit is verdwenen, is dus van weinig belang. Van de Overheid wordt verwacht, ook al is dat niet uitdrukkelijk gestipuleerd, dat het algemeen belang haar daden zal bepalen. Mag men dit ook van een bedrijfsorganisatie verwachten?

De bepaling, dat een ondernemersovereenkomst van overwegende betekenis voor den bedrijfstak moet zijn, bood geen moeilijkheden, omdat dit in den regel gemakkelijk te bewijzen was. Slechts zeer enkele gevallen zijn

afgestuit op hun geringe beteekenis. Het wegvallen van deze restrictie in het Kartelbesluit is dus eveneens van weinig belang.

De wet belichaamde voorts de gedachte, dat het initiatief tot een algemeen verbindendverklaring van het bedrijfsleven moest uitgaan, een restrictie van meer beteekenis, omdat ook in gevallen; waarin een ondernemersovereenkomst gewenscht was, wel eens niet voldoende overeenstemming hierover tusschen de betrokkenen kon worden bereikt. In het Kartelbesluit kan het initiatief van de zijde der Overheid komen in den vorm van een volledig opgelegde bedrijfsregeling. Kartels in dienst van de Overheid: meer nog dan voor gewone kartels geldt wel hiervoor, dat zij „Kinder der Not” zijn.

De wet kende verder niet de mogelijkheid van karteldwang en verordenende bevoegdheid van het kartelorgaan; een bepaald type van ondernemersovereenkomsten kwam hierdoor voor algemeen verbindendverklaring niet in aanmerking. Het Kartelbesluit is op dit punt gelijklopend aan de Wet van 1935, maar de bedrijfsorganisaties hebben thans den organisatiedwang en de verordenende bevoegdheid verkregen, welke in 1935 nog niet juist werden geoordeeld. Op dat punt zullen wij hieronder in ander verband nog een oogenblik moeten ingaan.

De laatste voorzorgsmaatregel, de verplichte behandeling van een aanvraag tot algemeen verbindendverklaring door een vaste Commissie uit den Economischen Raad, kon in de praktijk echter nauwelijks als een belemmering worden aangemerkt. De vele fabrikanten en handelaren, die wel eens verhoor van de Commissie hebben bijgewoond, zullen zonder twijfel van het nut van deze behandeling overtuigd zijn. De confrontatie van alle belanghebbenden bood een inzicht in de eigenaardige moeilijkheden van den betrokken bedrijfstak, dat door geen enkele schriftelijke behandeling had kunnen zijn opgeleverd. Zwakke of eenzijdige plannen waren tegen deze toetsing zelden bestand. Omgekeerd werden soms na urenlange verhooren onverwachte perspectieven voor een bedrijfstak geopend. De uitnemende leiding van den voorzitter der Commissie, Prof. Mr. P. Lieftinck, heeft hiertoe veel bijgedragen. Het wegvallen van deze behandeling door een commissie is dan ook geen verbetering. Het is echter wel duidelijk, dat zij meer berekend is voor tijden, waarin de belangen der Overheid niet zoo sterk boven de eigen inzichten van het bedrijfsleven praevaleeren als thans het geval is.

* *

Voor de beantwoording van de vraag, waarom de Wet-1935 betrekkelijk zoo zelden werd toegepast, bestonden naast de bovengenoemde wettelijke restricties nog bepaalde in de materie zelf gelegen redenen. De eerste daarvan was een onvoldoende kartelervaring bij het bedrijfsleven, waardoor vaak technisch onbruikbare ondernemersovereenkomsten werden opgesteld.

Belangrijker was een ander punt, nl. gebrek aan overleg met andere belanghebbende groepen, buitenstaanders in dezelfde branche, verwante bedrijfstakken, leveranciers, vooral ook: afnemers. Niet zelden volgden de aanvragers een zekere overrompelingstactiek; een ondernemersovereenkomst werd ingediend, waarin allerlei punten waren beslist in voor de aanvragers gunstigen zin, zonder dat de min of meer daaronder lijdende andere groepen er in waren gekend. Verschillende aanvragen zijn terecht op deze onvoldoende voorbereiding afgestuit. Dit gemis aan overleg was een symptoom van het feit, dat lang niet alle groepen van ondernemers reeds rijp waren voor bevoegdheden, krachtens welke zij andere deelen van het bedrijfsleven zouden kunnen binden. Niet zonder reden had de Wetgever in 1935 karteldwang en verordenende bevoegdheid verworpen.

Het komt mij voor, dat de ervaring, opgedaan met de Wet van 1935, met name op dit punt van belang kan zijn bij de beoordeeling van de nieuwe wetgeving. Menige ondernemersovereenkomst bleek, op het eerste gezicht

onschuldige, bepalingen te bevatten, waarvan de algemeen verbindendverklaring andere ondernemers in dezelfde branche, andere bedrijfstakken of afnemers belangrijke schade had kunnen berokkenen. Zoo bleek een voorstel tot verbod van een bepaalde korting een middel om zijdelings fabrieken van een kleiner bedrijfstype te treffen, welke hun afzetgebied dankten aan dit kortingssysteem. Aan bepaalde afnemersgroepen zou daarmee tevens het bestaan onmogelijk zijn gemaakt. Een andermaal werd getracht de scherpe concurrentie in den eigen bedrijfstak te beteugelen door het strijdgebied te verplaatsen naar een verwante branche, welke uiteraard daarvan onkundig was gelaten. Soms ook bleek een quotenregeling te zijn gekozen, die een aantal ondernemingen, welke hun afzet gedurende een paar jaar geregeld zagen terugloopen, met één slag weer op het oude niveau zou hebben gebracht, ten koste van energiekere bedrijfsgenooten. Vaak bleken fabrikanten condities voor algemeen verbindendverklaring voor te dragen, waarin zij alle twistpunten met hun afnemers bij, voorbaat ten eigen bate hadden beslist. De ervaring was zeer stellig, dat, indien men bepaalde groepen van ondernemers de gelegenheid had gelaten naar eigen inzichten bindende regels op te leggen, daarvan in sommige gevallen misbruik zou zijn gemaakt. Goede bedrijfsregelingen veronderstellen een voorbereiding, waarin alle belanghebbende groepen betrokken zijn, m.a.w. in den regel een verticaal overleg.

De nieuwe bedrijfsorganisaties zijn horizontaal opgebouwd. Daarmede is een gevaar voor eenzijdigheid geheel ondergeschikt is aan den Staat, bij zijn leiding van het economische leven, rijst hier geen probleem; de Overheid beheerscht dan toch iedere handeling. Maar indien zich, met name na den oorlog, het streven zou openbaren de bedrijfsorganisaties de vrijheid te laten om met haar groote bevoegdheden zelf het economische leven te ordenen, zouden zich de bezwaren van den gekozen vorm kunnen doen gevoelen. De bedrijfsorganisaties immers kunnen bindende regelingen opleggen zonder medezeggenschap van andere belanghebbenden. Men zal dan scherp moeten toezien, dat zij het economische leven niet scheef zullen trekken in de richting van kleine groepen van leidende ondernemingen. Want deze zullen dan meer bevoegdheden hebben dan de Wet van 1935 aan haar ondernemers toekende, maar onder veel minder doorzichtige omstandigheden.

Bij de uitvoering van de Wet van 1935 moest met nog een aantal andere factoren worden rekening gehouden, welke groot gewicht in de schaal legden en menige algemeen verbindendverklaring hebben verhinderd. Zoo was het wel duidelijk, ook al bepaalde de Wet dit niet uitdrukkelijk, dat de toepassing niet mocht geschieden, indien ervan niet een zekere saneerende werking zou uitgaan in de betrokken branche. Het kon niet de bedoeling zijn een concurrentie te beperken, indien daardoor on-economische bedrijven kunstmatig in het leven zouden worden gehouden. Anderzijds mochten de bewegingsvrijheid en het initiatief van bekwame ondernemers, zolang daar nog enig vooruitzicht voor bestond, niet worden belemmerd.

Met name bij quotenregelingen, wier algemeen verbindendverklaring automatisch tot een gesloten bedrijf leidde, was dit een belangrijk punt. De ervaring wees in deze richting, dat een quoteering in een branche, welke weinig technische ontwikkelingsmogelijkheden en voorloopig totaal geen verruiming van afzetgebied meer te verwachten had, nuttig kon werken, maar dat in bedrijfstakken in expansie of in een proces van structuurverandering, bijv. door opkomst van sterk gemechaniseerde groot-bedrijven of groei van coöperatieve productie, een quoteering verkeerd zou zijn. Bij algemeen verbindendverklaring van quotenregelingen kon, evenals bij minimum-prijzregelingen, worden geëischt, dat bepaalde misstanden

zouden worden opgeruimd. De Overheid, welke in die gevallen door toepassing der Wet aanmerkelijk gunstiger concurrentieverhoudingen schiep, kon dit alleen verantwoord doen, wanneer er een redelijke zekerheid bestond, dat in de rustiger sfeer een geleidelijke gezondmaking, bijv. door concentratie van de productie en uitschakeling van overcapaciteit, zou volgen.

Men heeft in de vorige jaren de Overheid bij haar wetgeving vaak verweten, dat zij het initiatief van den flinken ondernemer belemmerde. Over de toepassing van de Wet van 1935 zullen op dit punt niet veel ondernemers te klagen hebben gehad. Bij toekomstige verbindendverklaringen krachtens de nieuwe wettelijke regelingen zal men echter met evenveel zorg hierop moeten letten. Maar er rijst in dit verband een vraag. Zal een flinke ondernemer, indien hem een bindende bedrijfsregeling boven het hoofd hangt, niet liever in de handen van de Overheid vallen dan van zijn collega's?

Iedere aanvraag tot algemeen verbindendverklaring noodzaakte tenslotte tot ernstige overweging van de belangen van twee direct belanghebbende partijen, den consument en den arbeider. Het is duidelijk, dat op de basis van welke verbindendverklaarde regeling ook, zonder veel moeite een vrijwillig prijskartel kan groeien. Zolang er een complete prijsheerschings bestaat, zal dit punt geen moeilijkheden opleveren. In het verleden was dit echter een van de punten, waarop zeer scherp moest worden toegezien.

Wat de belangen van de arbeiders van den betrokken bedrijfstak betreft, moet worden opgemerkt, dat de Wet van 1935 niet bedoeld was voor verbetering van sociale toestanden. De arbeiders waren echter vertegenwoordigd in de vaste Commissie van den Economischen Raad, voorts in ieder uitvoerend orgaan van een verbindendverklaard kartel en zij compareerden steeds op de verhooren van de bovengenoemde Commissie. Het betrekken van de arbeiders in het overleg omtrent de economische toekomst van hun bedrijfstak was waardevol voor beide partijen en vormde een element, dat men noode in de nieuwe wetgeving mist. Daarbij was het wel duidelijk, dat de Overheid moeilijk steun in den vorm van een algemeen verbindendverklaring aan ondernemers kon verlenen, indien eventuele slechte sociale verhoudingen niet tevens zouden worden verbeterd. De eisch der saneerende werking had ook hierop betrekking. Dat het tot stand komen van een collectief contract tevens een direct economisch belang voor de betrokken branche kon zijn, behoorde mede tot de ervaringen. Men kan slechts hopen, dat in de toekomst het contact tussen werkgevers en werknemers bij het zoo belangrijke werk der bindende bedrijfsregelingen nauwer zal worden aangehaald dan thans mogelijk is. Want wij zullen het economische en het sociale niet mogen scheiden, omdat zij in de werkelijkheid van het leven ook niet gescheiden zijn.

De Ondernemersovereenkomstenwet-1935 behoort thans tot het verleden. De figuur der algemeen verbindendverklaring is door den stroom der gebeurtenissen meegenomen en een eindweegs verder in de nieuwe wetgeving weer neergezet. Het is wel zeker, dat een dergelijke ontwikkeling blijvende elementen bevat. Onzeker is nog, wat de rol van den Staat, wat die van het bedrijfsleven hierbij zal zijn. Het Kartelbesluit verschijnt naast de bedrijfsorganisaties; de ontwikkeling kan beide kanten uit. Het komt ons echter voor, dat wie de oplossing hoopt van zelfwerkzaamheid van het bedrijfsleven — en wij behooren daartoe —, tevens moet hopen, dat bij het tot stand komen van bindende economische regelingen geen eenzijdige groei zal worden toegelaten, maar dat de weg zal worden gebaad voor een confrontatie van tegenstrijdige belangen. Dit is thans een academische kwestie. Op den duur kon het echter wel eens beslissend zijn voor de gezondheid van ons economische leven.

Dr. C. L. PATIJN.

DE ORGANISATIE VAN HET VERZEKERINGSBEDRIJF.

De Staatscourant van 20 October 1941 bevat een Beschikking van de Organisatie-Commissie (de zgn. Commissie-Woltersom) betreffende de organisatie van het Verzekeringsbedrijf. De bij belangstellenden opkomende vragen, wat deze beschikking inhoudt, hoe het vroeger was, en welke beteekenis aan de veranderingen moet worden toegekend, mogen in de hierna volgende samenvatting geheele of gedeeltelijke beantwoording vinden.

De constellatie vóór den oorlog.

Vóór Nederland in den oorlog werd betrokken, bestonden bijna veertig, ten deele zeer werkzame, vereenigingen, bonden, commissies en combinaties op verzekeringsgebied, zoowel van assuradeuren als van tussenpersonen, zonder dat kon worden gezegd, dat het vak als zoodanig georganiseerd was. Een alle vakgenooten omvattende vereeniging ontbrak. Uiteraard beschikte geen der bestaande groepeerings over publiekrechtelijke bevoegdheden, terwijl slechts bij enkele vereenigingen besluiten, welke de bedrijfsvoering raakten, anders dan met algemeene stemmen konden worden genomen. Regelingen of afspraken van eenig belang konden in den regel dus alleen worden getroffen bij wijze van overeenkomst tusschen alle betrokkenen. Zoodra dus een of twee maatschappijen of personen weigerden toe te treden, liep het tot stand komen der regeling ernstig gevaar. Nuttige maatregelen kwamen zodoende vaak niet tot stand, al is het op verschillend terrein toch wel gelukt om verbetering of consolidatie tot stand te brengen.

Er zijn zelfs gebieden aan te wijzen, waar de eenheid of de besluitkracht wel zeer vruchtdragend heeft gewerkt. Nagenoeg alle levensverzekeringmaatschappijen zijn lid van de „Nederlandsche Vereeniging tot Bevordering van het Levensverzekeringswezen” (N.V.B.L.), een omstandigheid, welke stellig heeft bijgedragen tot de krachtige ontwikkeling van het levensverzekeringsbedrijf in de periode, welke is gevolgd op de inwerkingtreding van de Wet op het Levensverzekeringbedrijf van 1922, waarbij o.a. het centrale toezicht door de Verzekeringskamer in het leven werd geroepen. Ook deze vereeniging kende slechts bedrijfsregelingen bij afzonderlijke overeenkomst harer leden; niettemin zijn onder haar auspiciën verschillende belangrijke regelingen getroffen.

Een ander voorbeeld wordt geleverd door het „Tarief voor Industriele Risico's in Nederland”. Bijna alle brandverzekeraars van eenige importantie zijn hierbij aangesloten, hoewel dit Tarief verscheidene zeer stringente bepalingen bevat. Het eigenaardige hierbij was, dat de premien en de bepalingen van dit Tarief werden vastgesteld door het London Continental Fire Insurance Committee. De Nederlandsche Tarief-organisatie was feitelijk niet veel meer dan een verlengstuk van dit L.C.F.I.C. Hoe dit ook zij, van dit Tarief is stellig een saneerende en stabiliserende invloed uitgegaan op de moeilijke industriele brandteekening.

Het heeft geen zin om thans alle bestaande organisaties de revue te laten passeeren. De voornaamste zullen bij de bespreking der nieuwe vakorganisatie nog worden genoemd.

Slechts zij nog opgemerkt, dat, wat de tussenpersonen betreft, de makelaars te Amsterdam en Rotterdam bijna zonder uitzondering lid zijn van de Amsterdamsche Vereeniging van Assurantiebezorgers, resp. de Rotterdamsche Vereeniging van Makelaars in Assurantiën, terwijl assurantiebezorgers en agenten elders — veelal aangeduid met „in de provincie” — blijkbaar in veel mindere mate op aaneensluiting waren ingesteld.

De ontwikkeling na 15 Mei 1940.

Na de oorlogsdagen zag de Nederlandsche Verzekeringswereld zich voor verscheidene lastige problemen geplaatst.

Doordat het contact met vele landen was verbroken, ontstond plotseling een tekort aan verzekeringsdekking, terwijl bij het publiek — haast even plotseling — een sterk gestegen vraag naar Nederlandsche dekking viel waar te nemen. De daaruit voortgevloeide stroom van oversluitingen ligt nog versch in het geheugen.

Maar het bleef niet bij deze moeilijkheden. De verordeningen betreffende het zgn. vijandelijk vermogen en het deviezenverkeer raakten het verzekeringsbedrijf op verschillende punten. Overleg met de Nederlandsche en de bezettings-autoriteiten bleek al spoedig noodzakelijk; daartoe kon een centrale instantie niet worden gemist. Voor het levensverzekeringsbedrijf bestond deze in de N.V.B.L., de schadeverzekering ontbeerde die echter. Met bekwamen spoed werd daarom in het leven geroepen de „Commissie voor het Verzekeringsbedrijf”, bestaande uit vertegenwoordigers der vereenigingen van brand- en transportassuradeuren te Amsterdam en Rotterdam, de in die plaatsen gevestigde, reeds eerder genoemde, makelaarsvereenigingen, de Vereeniging van Nederlandsche Brandverzekeraars (een combinatie van een aantal vooraanstaande zgn. provinciale maatschappijen), en de Nederlandsche Vereeniging van Motorvoertuigassuradeuren, later vervangen door de inmiddels opgerichte, op ruimer basis gestelde, Nederlandsche Vereeniging van Varia-assuradeuren (NEVA). Zonder dat deze Commissie op een zuiver mandataire basis berustte, kon zij niettemin als representatief voor het schadeverzekeringsbedrijf worden beschouwd en werd zij de facto ook door het bedrijf als zoodanig aanvaard.

De voornaamste taak der Commissie bestond in het zoeken en onderhouden van contact met de overheid. Teneinde dit contact te vergemakkelijken, werd namens het Departement van Financiën een gedelegeerde aan de Commissie toegevoegd.

Zonder in details uit te weiden over het optreden dezer Commissie, moge toch de volgende samenvatting van enkele der voornaamste door haar behandelde onderwerpen een beeld geven van haar arbeid:

1. regeling van de aanmelding van het vijandelijk vermogen door agenten van Engelsche en Fransche maatschappijen en aanwijzingen omtrent de voorloopige voortzetting van hun bedrijf door bedoelde agenten, mede in verband met de Deviezen-verordening;
2. voorbereiding van de instelling van een speciale Commissie voor de afwikkeling van in liquiditeitsmoeilikheden geraakte Engelsche en Fransche agenturen;
3. regeling van het aandeel der Duitsche en Italiaansche maatschappijen in de vroegere Engelsche en Fransche teekening;
4. regeling van een enquête inzake de oversluiting van bij Engelsche en Fransche maatschappijen gesloten herverzekeringscontracten;
5. voorbereiding van de speciale deviezenbeschikking voor het verzekeringswezen;
6. overleg met den Prijzen-Commissaris inzake de premiën voor glasverzekering in verband met de stijging der glasprijzen;
7. aanwijzing van een Commissie ad hoc ter rapportering over de consequenties, welke de nieuwe omzetbelasting voor het verzekeringsbedrijf zal hebben;
8. regeling van het beperken van medederlingen op het gebied van het economisch leven aan buitenlandsche herverzekerars.

Van een en ander werd in een twintigtal circulaires aan de belanghebbenden mededeeling gedaan.

Het behoeft wel geen verwondering te wekken, dat de Commissie zich mede voor de vraag zag gesteld, of een meer permanent centraal verband in het verzekeringsbedrijf diende te worden gesticht, in den vorm van een samenbinden der bestaande vereenigingen en commissies. De Commissie meende die vraag bevestigend te moeten beantwoorden, en zij heeft dientengevolge plannen uit-

gewerkt voor het scheppen van een zoodanig verband, dat het „Verzekerings-Verbond” zou worden genoemd. Toen de Commissie met dezen arbeid nagenoeg gereed was — reeds waren desbetreffende publicaties gedaan — verscheen, in November van het vorige jaar, de Commissie-Woltersom ten tooneele, waardoor de opzet van de Commissie voor het Verzekeringsbedrijf moest blijven rusten, evenals trouwens soortgelijke plannen, welke van andere zijde waren gelanceerd.

De Commissie-Woltersom.

Dit deel van den arbeid van de Commissie voor het Verzekeringsbedrijf zou echter niet geheel vergeefsch blijken. Immers de Commissie-Woltersom droeg aan een adviescommissie ad hoc de voorbereiding van een vakorganisatie op en deze adviescommissie heeft in ruime mate kunnen profiteeren van den voorarbeid, welke ten bate van de stichting van het „Verzekerings-Verbond” was verricht. Wellicht is het mede daaraan te danken, dat het verzekeringsbedrijf de eerste zgn. „hoofdgroep” is, welke bij de in den aanvang geciteerde beschikking tot stand is gekomen. Tot dusver waren van de andere „hoofdgroepen” alleen afzonderlijke „bedrijfs”, resp. „vakgroepen” georganiseerd.

In herinnering zij gebracht, dat de grondslag voor den „opbouw van de zelfstandige organisatie ter ontwikkeling van het bedrijfsleven” is gelegd bij het besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart van 31 October 1940, op 12 November gevolgd door twee uitvoeringsbesluiten, het eerste ter instelling van de Organisatie-Commissie (de Commissie-Woltersom), het tweede ter indeeling — naar groote trekken — van het bedrijfsleven. Op 13 Mei 1941 volgde het derde uitvoeringsbesluit, waarbij o.a. de benoeming van de besturen der organisaties en hun taak en verplichtingen werden geregeld.

De organisaties zelve worden bij beschikkingen van de Organisatie-Commissie in het leven geroepen.

Het tweede uitvoeringsbesluit nu wijst de volgende hoofdgroepen aan: Industrie (waaronder begrepen de krachtbedrijven), Ambacht, Handel (waaronder begrepen het hotel-, café-, restaurant- en pensionbedrijf), Bankwezen, Verzekeringswezen, Verkeerswezen.

De hoofdgroepen worden verdeeld in bedrijfsgroepen, welke zoo noodig kunnen worden gesplitst in vakgroepen, deze weer in ondervakgroepen, welke tenslotte uit ondervakgroepen kunnen worden opgebouwd. Van alle groepen kunnen, zoo noodig, gewestelijke en plaatselijke afdelingen worden ingesteld.

De hoofdgroep „Verzekering”.

Krachtens de meervermelde beschikking van 20 October jl. omvat de hoofdgroep „Verzekering” allereerst de bedrijfsgroepen „Schadeverzekering” en „Levensverzekering”.

De organisatie van de bedrijfsgroep „Levensverzekering” is verreweg de eenvoudigste. Vooralsnog bleek daarbij namelijk geen behoefte te bestaan aan een verdere splitsing. Alle ondernemingen, welke het levensverzekeringsbedrijf uitoefenen in den zin van de reeds eerder vermelde wet op dat bedrijf van 1922, alsmede de ondernemingen, welke nader daarmede zullen worden gelijkgesteld, behooren bij deze bedrijfsgroep. Artikel 8 der beschikking, dat vorenstaande regeling bevat, bepaalt voorts: „Het secretariaat van de bedrijfsgroep „Levensverzekering” is gevestigd te Utrecht (Nederlandsche Vereeniging ter Bevordering van het Levensverzekeringswezen)”. Hieruit volgt dus, dat deze bedrijfsgroep in ruime mate zal profiteeren van de reeds bestaande organisatie van levensverzekeringmaatschappijen, de N.V.B.L., waarover in den aanhef van dit artikel reeds iets werd medegedeeld. Hierin is ongetwijfeld een gelukkige aansluiting verkregen met hetgeen reeds tot stand was gebracht.

Uit de boven weergegeven omschrijving van de bedrijfs-

Hoofdgroep	Bedrijfsgroepen	Vakgroepen	Ondervakgroepen	Onder-ondervakgroepen	Afdeelingen
Verzekering	Schadeverzekering	Brandverzekering	Brandverzekering Provinciaal Bedrijf		{ Amsterdam Rotterdam
			Brandverzekering- Beursbedrijf		
		Transportverzekering	Transportverzekering Provinciaal Bedrijf		{ Amsterdam Rotterdam
			Transportverzekering Beursbedrijf		
Levensverzekering	Varia-verzekering	Ongevallen			
		Ziekte			
		Automobielen en Wettelijke aansprakelijkheid			
		Glas			
		Vermogensschade			
		Machinesebreuk			
		Paarden en Vee			
		Hagel			
		Niet elders ingedeelde schadeverzekeringen			
		Tusschenpersonen	Makelaars en Assurantiebezorgers	{ Beurzen Provincie	{ Amsterdam Rotterdam
			Assurantie-agenten		

groep „Levensverzekering” volgt reeds, dat haar „zuster”-bedrijfsgroep „Schadeverzekering” alle verzekerings-ondernemingen moet omvatten, welke niet onder de bedrijfs-groep „Levensverzekering” thuis hooren, terwijl voorts de Sociale Verzekering in het geheel niet onder de hoofdgroep „Verzekering” wordt georganiseerd. De beschikking geeft weliswaar in de artikelen 4 tot en met 7 een positieve opsomming, doch artikel 6 i stelt een ondervakgroep: „Niet elders ingedeelde schadeverzekeringen” in, waaruit de aangeduide ruime opzet dus duidelijk blijkt.

Overzichtelijker dan een opsomming van de artikelen 4 tot en met 7 van de Beschikking is bovenstaand daarop gebaseerd schema.

De beschikking noemt de onder-ondervakgroepen en afdeelingen niet, doch deze zijn wel reeds in het leven geroepen. Het gevolgde systeem behoeft slechts op enkele punten toelichting.

1°. In tegenstelling met „Brand”, „Transport” en „Tusschenpersonen” is de vakgroep „Varia” niet gesplitst naar provinciaal en beursbedrijf. Er is ten aanzien van Varia-verzekering ook geen aanleiding om dit onderscheid te maken, aangezien op dit gebied niet met gestandaardiseerde of gedeponeerde beurscondities wordt gewerkt, terwijl zich, in het algemeen gesproken, bij de Varia-verzekering geen beursbedrijf met een eigen karakter heeft ontwikkeld.

2°. Uit artikel 4a blijkt, dat onder „brandverzekering” ook moet worden begrepen: bedrijfs-, inbraak-, storm- en waterleidingschadeverzekering, of verzekeringen met dekking tegen andere gevaren dan uitgebreide brandverzekering. Het is voorshands niet noodzakelijk gebleken hiervoor afzonderlijke onder-ondervakgroepen in het leven te roepen.

3°. Artikelen 4b en 5b bepalen, dat ook de *gevolmachtigden ter beurze* als verzekeringsondernemingen zijn aan te merken. Ook de rechtstreeks, d.w.z. zonder gevolmachtigden ter beurze, werkende ondernemingen vallen in de

ondervakgroep „Beursbedrijf”, hoewel zij ten deele ook reeds in de ondervakgroep „Provinciaal Bedrijf” zullen zijn georganiseerd.

4°. Onder verzekering valt ook *herverzekering* en eveneens verzekering op *onderlingen* grondslag.

5°. De *secretariaten* van de hoofdgroep, de bedrijfsgroep „Schadeverzekering” en de vakgroepen van assuradeuren worden geconcentreerd te 's-Gravenhage (Riouwstraat 163), waardoor een nauwe en vlotte samenwerking mogelijk wordt.

6°. De tusschenpersonen zijn georganiseerd als vakgroep van de schadeverzekering. De bedrijfsgroep „Levensverzekering” kent geen afzonderlijke vakgroep „Tusschenpersonen”; dit zou ook omslachtig zijn, omdat grootendeels dezelfde personen zowel schade- als levensverzekeringen afsluiten. Zoodoende is dus een onnoodige dubblure vermeden, terwijl speciale levensverzekeringbelangen door de vakgroep zeer gemakkelijk van de bedrijfsgroep „Schadeverzekering” uit met de bedrijfsgroep „Levensverzekering” kunnen worden behandeld.

7°. Onder „Tusschenpersonen” vallen zij, die het hoofdbedrijf uitoefenen van makelaar in assurantien, van assurantiebezorger of van agent eener verzekeringsonderneming (anders dan uitsluitend als gevolmachtigd agent ter beurze; vergelijk het hierboven onder 3°. genoemde); bovendien zij, die een dezer bedrijven uitoefenen als nevenbedrijf naast het hoofdbedrijf van bankier, commissiennair in effecten, makelaar in vaste goederen of hypotheeken, woningbureau, reisbureau, administratiekantoor of eenig ander door de hoofdgroep „Verzekering” aan te wijzen hoofdbedrijf in Nederland op het gebied der schadeverzekering (artikel 7). De betrokkenen kunnen dus óók deel uitmaken van een andere hoofdgroep.

Met deze bepaling is dus weer een goede aansluiting verkregen met de bestaande, vaak ietwat gecompliceerde verhoudingen.

Zij, die van het afsluiten of aanbrengen van verzeke-

ringen een nevenberoep maken naast een ander dan de hierboven opgesomde hoofdbedrijven, worden niet in de organisatie opgenomen.

De bestaande organisaties.

Omtrent het lot van de thans werkende vereenigingen, commissies e.d., waarover reeds eerder eenige opmerkingen werden gemaakt, zegt artikel 10, dat nadere bepalingen omtrent den overgang daarvan naar de thans gestichte organisatie door de Organisatie-Commissie zullen worden vastgesteld.

De Organisatie-Commissie heeft inmiddels reeds medegedeeld, dat, hangende haar beslissing dienaangaande, deze vereenigingen voorloopig blijven bestaan, terwijl ook de bestaande tarieven, overeenkomsten e. d. van kracht blijven.

Het is uiteraard ook hier de bedoeling om, na toetsing aan het algemeen belang, zooveel mogelijk te profiteren van hetgeen reeds door eigen initiatief der betrokkenen aan goede bedrijfsregelingen tot stand is gekomen, dus met geleidelijke invoeging van de tot dusverre niet coherente lichamen in de nieuwe organisatie.

De Commissie voor het Verzekeringsbedrijf zal haar taak aan de bedrijfspgroep „Schadeverzekering” kunnen overdragen. Over de inschakeling van de N.V.B.L. spraken wij reeds.

Voorts is te verwachten, dat de organisatie van het ook reeds eerder vermelde Industriële Tarief een plaats zal krijgen in de vakgroep „Brandverzekering”; de Vereeniging van ter Amsterdamsche Beurze vertegenwoordigde Brandassuradeuren zal met de door haar tot stand gebrachte overeenkomsten en regelingen kunnen opgaan in de afdeling Amsterdam van de ondervakgroep „Brandverzekering Beursbedrijf”. Hetzelfde geldt m.m. voor de Vereeniging van Assuradeuren te Rotterdam. Ook de zgn. Pakhuiscombinatie kan in de ondervakgroep „Brandverzekering Beursbedrijf” worden opgenomen.

De te Amsterdam en Rotterdam bestaande vereenigingen van Transportassuradeuren kunnen uiteraard in de betrokken afdelingen van de ondervakgroep „Transportverzekering Beursbedrijf” worden ondergebracht.

Wat Varia-verzekering betreft, de organisatie van de nog slechts kort bestaande NE(derlandsche Vereeniging van) VA(ria-assuradeuren) is er reeds goeddeels op berekend om te worden overgeschakeld op de vakgroep „Varia-verzekering”.

De Amsterdamsche en Rotterdamsche vereenigingen van beursmakelaars zullen stellig de vormende bestanddeelen zijn van de afdelingen, welke de onder-ondervakgroep „Beurzen” vormt van de ondervakgroep „Makelaars en Assurantiebezoekers”.

Minder eenvoudig is het gesteld met de, vrij talrijke, andere vereenigingen van tusschenpersonen. Verwacht mag echter worden, dat de waardevolle elementen, welke ook deze vereenigingen bevatten, in de nieuwe organisatie tot hun recht zullen komen.

Aanmeldingsplicht — Aanvang der werkzaamheden.

De beschikking legt den betrokken ondernemingen — waaronder steeds zoowel natuurlijke als rechtspersonen worden verstaan — den plicht op zich bij de voor haar in aanmerking komende vakgroepen aan te melden. Momenteel worden, in overeenstemming met artikel 9, de hiertoe benoedigde aanmeldingsformulieren vastgesteld. Wanneer deze gereed zijn, volgen mededeelingen via de bestaande organisaties, wellicht ook in de pers; zoodra deze mededeelingen zijn verschenen, moet men dus een dergelijk formulier aanvragen en zich door middel daarvan aanmelden.

Aan de hand van de binnenkomende aanmeldingen wordt tot een definitieve indeeling der betrokken ondernemingen overgegaan.

Men gaat thans tot geleidelijke uitvoering over;

met ingang van 1 Januari zijn reeds enkele-bedrijfs-groepen aan het werk getogen.

De noodige benoemingen van voorzitters, plaatsvervangende voorzitters en secretarissen zijn reeds geschied, die van de leden der Raden van Bijstand zullen zoo spoedig mogelijk volgen.

Het is moeilijk, reeds bepaalde verwachtingen uit te spreken omtrent de resultaten der thans tot stand gebrachte organisatie. Veel zal uiteraard afhangen van de bekwaamheid en activiteit der Dagelijksche Besturen, welke zullen bestaan uit den voorzitter en zijn twee plaatsvervangers. Ook van de Raden van Bijstand kan zoowel een stimulerende als — waar noodig — een kalmeerende invloed ten goede uitgaan. Tenslotte zal uiteraard de medewerking van alle betrokken ondernemingen voor een vlotten gang van zaken niet kunnen worden gemist.

Indien deze voorwaarden worden vervuld, mogen van de nieuwe organisatie inderdaad nuttige resultaten worden verwacht.

Tenslotte zij er nog op gewezen, dat in het derde uitvoeringsbesluit de noodige waarborgen zijn opgenomen, dat zal worden gewaakt voor het algemeen belang. Er staat zelfs expressis verbis, dat de voorzitter van een organisatie rekening moet houden met de belangen van het geheele bedrijfsleven en moet waken voor de belangen van den Staat.

Voorts moeten de belangrijkste benoemingen en beslissingen aan den Secretaris-Generaal worden voorgelegd¹⁾.

Hetzelfde geldt voor verordeningen, door de nieuwe organisatie uit te vaardigen. Verwacht mag namelijk worden, dat aan de hoofdgroep „Verzekering” en haar bedrijfs- en vakgroepen op het haar toegewezen gebied door den Secretaris-Generaal verorderende bevoegdheid zal worden verleend, gelijk reeds geschiedde ten aanzien van de tot de hoofdgroep „Industrie” behorende bedrijfs- en vakgroepen.

In elk geval zullen de werking en uitwerking der nieuwe organisaties met groote belangstelling worden gadeslagen.

H. VAN MANEN.

¹⁾ Dit artikel was reeds geschreven, toen het besluit van den Secretaris-Generaal voor Bijzondere Economische Zaken en van de Secretarissen-Generaal van de Departementen van Financiën, van Justitie, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart en van Binnenlandsche Zaken betreffende het Verzekeringswezen op 14 November 1941 werd afgekondigd (zie het Verordeningenblad van 5 December jl.). Hierbij wordt de zorg voor de zaken betreffende het verzekeringswezen aan den Secretaris-Generaal van Bijzondere Economische Zaken opgedragen; voorts verkrijgt genoemde Secretaris-Generaal vergaande bevoegdheden. Afgewacht zal moeten worden, hoe de uitvoeringsbesluiten zullen luiden, welke op dit in algemeene termijn gehouden „mantelbesluit” zullen volgen, alsmede hoe in de praktijk de toepassing daarvan zal zijn; met name hoe en waar de grens tusschen de bovenomschreven taak en bevoegdheid van de bedrijfsorganisaties en die van den Secretaris-Generaal resp. van de door hem aan te wijzen uitvoeringsorganen zal worden getrokken. Wellicht zal het mogelijk zijn over dit belangwekkende onderwerp te gelegener tijd nadere mededeelingen te doen.

GELEIDE ECONOMIE IN EN VOOR ROTTERDAM.

De leiding van het economische leven door de Overheid heeft in Rotterdam bij velen geen goeden naam. Dit kan niet verwonderen in een stad, welke veel moeilijkheden heeft ondervonden in de voorlaatste orderingsperiode in onze geschiedenis, den tijd van Koning Willem I, welke heeft gebloeid in het liberale tijdvak en daarna weder tegenslagen heeft moeten ondervinden in verband met beperkende bepalingen van het buitenland en van het eigen Regeeringsbeleid. De vraag, of de bloei van de stad een gevolg was van de liberale economie dan wel of het land deze heeft kunnen en wellicht moeten voeren, omdat zich ruimere mogelijkheden voor ontwikkeling zonder

den vóórdien gehuldigen vorm van leiding van Overheidswege openden, heeft de practijk zich waarschijnlijk nooit ernstig gesteld. Nog minder heeft men zich rekenschap er van gegeven, dat ook dit terugtrekken uit rechtstreeksch ingrijpen een vorm van leiding van de Overheid was.

Geheel zonder leiding van Overheidswege is het Rotterdamsche bedrijfsleven natuurlijk nooit geweest. In onze dagen van fiscale omwenteling beseft het groote zakenleven eerst recht de strekking van de thans verlaten belastingpolitiek, welke de stichting van talrijke kapitaalsverenigingen begunstigde en de belastingvrije vorming van groote reserves stimuleerde. Ook de leiding, welke de Nederlandsche Overheid gaf door haar ruimhartige douanewetgeving, welke het gebruik van entrepots op den achtergrond heeft gedrongen en in de grootste haven van Europa een vrijhavengebied overbodig maakte, mag in dit verband niet worden vergeten.

Het voorbij zien aan zulke factoren is begrijpelijk. Teugels worden nu eenmaal eerst gevoeld als zij worden aangetrokken. Over leiding van het bedrijfsleven door de Overheid spreekt men eerst, wanneer deze een andere richting uit stuurt dan de betrokkenen zelf zouden wenschen. Degenen, wien de gevolgde lijn wel naar den zin is, zullen eerder gewagen van stimuleering van 's lands welvaart, of van haar bescherming tegen dreigende gevaren.

Het constateeren van deze feiten bedoelt geenszins het uitspreken van een oordeel, hetzij dan dit betrekkelijke, dat ieder tijdvak, gelijk in elk ander opzicht, ook met betrekking tot leiding van het bedrijfsleven van Overheidswege zijn eigen eischen stelt en zijn eigen behoeften heeft. Misschien mag iets positiever worden vastgesteld, dat de Overheid in een periode van ruime mogelijkheden beter doet het terrein zooveel mogelijk vrij te laten, ook bij incidenteele tegenslagen, waartegenover in dagen van structureele crises meer aanwijzingen voorhanden zijn voor behoefte aan leiding. Is dit juist, dan volgt hieruit, dat ook te dezen aanzien de menschelijke maatstaven slechts van beperkte waarde zijn. Dit is bovendien nog in dien zin het geval, dat onder alle omstandigheden minderheden aanwezig zijn, wier belangen met die van de toonaangevende milieus in strijd moeten worden geacht.

Een internationale havenstad met overheerschende transitobelangen behoort allicht tot de groep, welke van leiding afkeerig is. Haar Overheid heeft weinig gelegenheid tot het geven van richting aan de hoofdtakken van haar bestaan en de Regeeringen van de in- en uitvoerlanden, waartusschen zich de verkeersstromen bewegen, zijn uiteraard alleen bezorgd voor de eigen welvaartsbronnen en bekommeren zich weinig om de havenstad in het derde land. Ordent de eigen Regeering elders in het economisch bestel, dan staan tegenover voordeelen voor de beschermde bestaansbronnen allicht — althans voorloopig — nadeelen voor de andere. De internationale havenstad maakt een goede kans tot de laatste groep te behooren.

Natuurlijk wil dit niet zeggen, dat zij dien gang van zaken zonder meer heeft te aanvaarden. Integendeel is het haar goede recht, ja haar dure plicht, steeds te waarschuwen tegen de nadeelen, welke zij ondervindt en aan te manen tot afweging van de wederzijdsche gesteunde en benadeelde belangen.

In dit licht beschouwd, gaat de strijd voor of tegen orde — dus niet om absolute waarden en kan zelfs in een daartegen over het algemeen gekante havenstad een leiding begeerende onderstroom bestaan. Om te beginnen ordent het bedrijfsleven regelmatig op eigen erf en in moeilijke tijden wordt de stap tot het inroepen van de hulp daarbij van de Overheid misschien wel theoretisch, doch practisch niet steeds beschouwd als een beslissing van verre strekking.

De laatste jaren bieden hiervan ook in Rotterdam verschillende voorbeelden.

In de eerste plaats moet dan worden gewezen op de

moeilijke jaren 1935/36, toen de devaluatie van den belgen den toestand van de Rotterdamsche haven zeer bedenkelijk maakte. Rotterdam heeft toen van de Regeering drie maatregelen gevraagd, kortweg aan te duiden als:

1. tijdelijke ingrijpende verlaging van de zeeloodsgelden;
2. tijdelijke invoering van Rijnvaartpremies voor over Nederlandsche havens getransporteerde goederen;
3. het beschikbaar stellen van middelen om de gemeente Rotterdam het verlenen van een valutacompensatie door verlaging van haventarieven mogelijk te maken.

De Regeering heeft destijds de begeerde leiding gegeven door verlaging van de loodsgelden krachtens de wet van 10 October 1935, Staatsblad 601, alsmede door het verlenen in en na 1936 van een extra-bijdrage uit het werkloosheidssubsidiefonds aan de gemeente Rotterdam, ten einde haar een verlaging der haventarieven met 28 pCt. mogelijk te maken onder de voorwaarde, dat het gemeentebestuur op zich nam, voor zoover eenigszins mogelijk, te zullen doorzetten, dat de particuliere havenkosten met een gemiddelde van ten minste 15 pCt. zouden worden verlaagd. Dat de ingrijpendste maatregel, de verleening van Rijnvaartpremies, achterwege is gebleven, heeft niet aan Rotterdam gelegen.

Hier was inderdaad sprake van geleide economie, zij het dan van defensieven aard, ten behoeve van en in overeenstemming met het Rotterdamsche bedrijfsleven.

In datzelfde jaar 1935 besloot de Regeering tot het verlenen van steunvoorschotten aan de Nederlandsche reederijen, gepaard met pogingen tot saneering van het reederijbedrijf (wet van 13 September 1935, Staatsblad 565). Na het loslaten van den gouden standaard in 1936 deelde zij den belanghebbenden mede, dat zij de bestaande regeling niet wenschte te bestendigen. In de Rotterdamsche scheepvaartkringen werd toen opgemerkt, dat, indien de steun even snel zou zijn verleend als hij werd stopgezet, de toestand van de Nederlandsche koopvaardijvloot niet zoo droevig zou zijn geweest als destijds het geval werd geacht.

Al weder in 1935 maakte de hulp van de Regeering het mogelijk, dat, ten einde het aandeel van de Nederlandsche vlag in de Noord-Atlantische vaart te verzekeren, de „Nieuw-Amsterdam” op stapel werd gezet, grootendeels op Rotterdamsche werven.

Bovendien heeft de Regeering in 1935 haar steun verleend aan de saneering van den Rotterdamschen graanhandel, doordat zij een kleine heffing goedkeurde op alle in Nederland ingevoerde voedergranen, ten einde een fonds te vormen, door middel waarvan sedert het begin van 1936 afvloeiing uit het bedrijf kon plaatsvinden van diegenen, die er het slechtst in waren geslaagd daar hun plaats te handhaven.

Een ordeningsmaatregel moest zeker ook worden gezien in het streven van de Regeering om haar beschermende maatregelen ten behoeve van de Nederlandsche fruitteelt te verzachten in het belang van de Rotterdamsche internationale fruitmarkt, doordat de den invoer belemmerende monopolieheffingen werden verlaagd of ingetrokken gedurende die tijdvakken, waarin verruimde invoer niet schadelijk was te achten voor de positie van de vruchten van eigen bodem. Zoo werd op 1 Maart 1934 met Italië een handelsverdrag gesloten (goedgekeurd bij de wet van 29 Juni 1935, Staatsblad 386), waarbij de heffing op versche perziken werd afgeschaft voor het tijdvak van 15 Juni tot en met 15 September en voor bloemkool van 1 December tot en met 15 Maart. Met België en de Vereenigde Staten werden vervolgens soortgelijke regelingen getroffen. Nog gespecialiseerder was ten slotte het op 20 December 1935 gesloten handelsverdrag met de Vereenigde Staten van Amerika (goedgekeurd bij de wet van 31 December 1936, Staatsblad 99 V), waarbij de monopolieheffingen voor de periode van 1 Maart tot en met 30 Juni voor 13.500 ton bruto versche

appelen werden gehalveerd, evenals voor de periode 1 Februari tot en met 30 Juni voor 2.300 ton bruto verscheperen. Geleider economie is moeilijk denkbaar en de Rotterdamse internationale vruchtenhandel en -markt waren er dankbaar voor.

Ook de Wet op het algemeen verbindend en onverbindend verklaren van ondernemersovereenkomsten-1935 (Staatsblad 310), is ten behoeve van een Rotterdamsch belang toegepast, toen de Minister van Economische Zaken op 13 Juni 1938 de ondernemersovereenkomst tot regeling van den afzet van geraffineerd consumptiezout in Nederland algemeen verbindend verklaarde. De zoutziederij in Kralinger heeft daarvoor gestreden en was er bij gebaat.

Daarentegen is een verhoopt Rotterdamsch industrieel belang weggeordend, toen hetzelfde Departement in 1939 de vestiging van een export-industrie van aluminium hier ter stede onmogelijk maakte door de weigering van een vergunning ingevolge de Bedrijfsvergunningenwet van 20 Mei 1938 (Staatsblad 619).

In datzelfde jaar 1939 heeft de Nederlandsche Regeering een grootscheepsche poging gedaan tot ordening van het internationale vervoer, voor zoover dit betref den doorvoer langs den Rijn over de Belgische en Nederlandsche zeehavens. Bij uitzondering was dit streven mogelijk, doordat België en Nederland het bij verdrag eens werden over bepaalde richtsnoeren met betrekking tot verschillende problemen inzake de verdeling van den doorvoer, welke den Rijn volgde en waarbij het slechts de vraag was, of een Belgische dan wel een Nederlandsche zeehaven daarvan zou profiteren. De bewuste overeenkomst van 3 April 1939 behelsde onder meer een tienjarig bestand op het stuk van Rijnvaartpremies en een procedure tot het vaststellen in gemeen overleg van de heffingen en vergoedingen in de wederzijdsche zeehavens.

In Rotterdam zelf is ijverig gewerkt aan ordening van het verkeer door bemoeilijking van de interlocale autobusdiensten, welke zijn geëindigd met de vestiging van de heerschappij van de Rotterdamsche Electricische Tram.

Ten slotte worde in deze opsomming herinnerd aan de Rotterdamsche vestigingsverordening van 29 Juli 1940 (Gemeentebld No. 48), ter beteugeling van na de oorlogsrampen ongewenschte concurrentie van niet-Rotterdamse ondernemingen.

* *

Ook door en voor Rotterdam is derhalve althans in de tweede helft van het afgelopen decennium meermalen geordend, in den regel defensief, doch zoo ziet de ordenaar veelal zijn eigen maatregelen.

Toch is en blijft dit probleem voor de primaire Rotterdamse welvaartsbronnen moeilijk wegens den invloed, dien onbereikbare derden op het internationale verkeer hebben en zullen behouden, zoolang de geheele wereld niet onder één en dezelfde leiding staat. Het is daarom te vreezen, dat een internationale havenstad als Rotterdam veelal meer nadeel dan voordeel van zoodanige maatregelen zal ondervinden en ten hoogste door tegenacties een deel van verloren terrein zal kunnen terugwinnen.

Anderzijds moet men voor oogen houden, dat zulke overwegingen den gang van de wereldconjunctuur en de wijze, waarop het menschedom daarop reageert, niet kunnen wijzigen. Slechts rest ons de hoop, dat eenmaal — kan het zijn spoedig — de algemeene ontwikkeling van de wereld-economie weder zoodanig zal worden, dat de Overheid zich met een gerust hart opnieuw zoover mogelijk uit de leiding van de economische belangen zal kunnen terugtrekken. De periodiciteit van al het menselijke is er borg voor, dat dit tijdstip eens zal aanbreken. Het zal dan bijna zeker weder een goede tijd voor Rotterdam zijn, waarmede anderzijds niet is gezegd, dat elke andere periode beslist slecht voor onze haven moet wezen. Ook van bezadigd en goedwillend overleg met de concurrentie, zoo

noodig onder leiding van de Overheid, in tijden, welke daarom vragen, mag goeds worden gehoopt en zeker moet zulks niet achterwege worden gelaten uit theoretischen-tegenzin tegen „ordering”, hoezeer ook moet worden opgemerkt, dat de wijze van het ambtelijk ingrijpen in zakenkringen felle critiek kan oproepen.

Mr. W. F. LICHTENAUER.

STATISTIEKEN.

DE NEDERLANDSCHE BANK.
Verkorte balans op 5 Januari 1942.

Activa.			
Binnenl. Wissels, Promessen, enz.	{ Hfdbank. f 3.000.000 Bijbank „ Agentsch. „ 74.031 }	f	3.074.031
Papier op het Buitenland	f 945.001.656	f	945.001.656
Af: Verkocht maar voor de bank nog niet afgelopen	—		
Beleeningen incl. voorschotten in rekening-courant op onderpand	{ Hfdbank. f 137.741.954 *) Bijbank „ 2.494.014 Agentsch. „ 17.366.226 }	f	157.602.194
Op Effecten enz.	f 157.251.338 *)		
Op goederen en Ceelen	350.856		157.602.194 *)
Voorschotten aan het Rijk	—		
Munt en muntmateriaal:			
Gouden munt en gouden muntmateriaal	f 1.025.736.060		
Zilveren munt, enz.	7.837.771		1.033.573.831
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfonds	53.563.169		
Gebouwen en meubelen der Bank	4.000.000		
Diverse rekeningen	157.642.311		
		f	2.354.457.192

Passiva.

Kapitaal	f 20.000.000		
Reservefonds	5.368.354		
Bijzondere reserves	16.583.835		
Pensioenfonds	11.717.214		
Bankbiljetten in omloop	2.114.342.825		
Bankassigatiën in omloop	42.880		
Rek.-Courant } Van het Rijk f 19.928.355 saldo's } Van anderen „ 160.934.869			180.863.224
Diverse rekeningen	5.538.860		
		f	2.354.457.192
Beschikbaar metaalsaldo	f 118.714.963		
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de bank gerechtigd is	296.787.400		
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de bank ondergebracht	3.000.000		
*) Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99)	55.341.825		

Voornaamste posten in duizenden guldens.

Data	Gouden munt en muntmater.	Circulatie	Andere opetschb. schulden	Beschikk. Metaal-saldo	Dek-kings-perc.
5 Jan. '42	1.025.736	2.114.343	180.906	118.715	45
29 Dec. '41	1.025.755	2.115.974	182.221	117.560	44,6
22 „ '41	1.025.755	2.085.577	168.627	135.159	46 ±
6 Mei '40	1.160.282	1.158.613	255.183	607.042	83

Data	Totaal bedrag disconto's	Schatkist-prom. rechtstr.	Beleeningen	Papier op het buitenl.	Div. reken. (act.)
5 Jan. '42	3.074	3.000	157.602	945.002	157.642
29 Dec. '41	3.110	3.000	165.137	929.854	152.827
22 „ '41	110	—	161.396	896.568	157.807
6 Mei '40	9.853	—	217.756	750	20.648

*) Per 1 April 1940 herwaardeering van den goudvoorraad op basis van een depreciatie-percentage van 18 pCt.

GEZAMENLIJKE STATEN VAN DE NATIONALE BANK VAN BELGIË EN VAN DE EMISSIEBANK TE BRUSSEL.
(in mill. francs)

Data	Goud, specie, devisa en Reichskredit-kassen	Credit a. h. particuliere bedrijfsleven	Credit aan Staat en openbare lichamen	Overheidsfondsen	Circulatie	Postbeque-ambt	Rekening-Courant
22 Dec. '41	34.417	763	17.045	2.408	47.855	3.724	2.380
18 „ '41	33.742	887	17.250	2.413	47.649	3.653	2.316
11 „ '41	33.583	743	17.950	2.431	47.561	3.701	2.413
4 „ '41	33.513	705	17.648	2.415	47.531	3.718	2.358
27 Nov. '41	33.664	720	17.083	2.371	47.183	3.683	2.342
8 Mei '40	23.606	5.394	695	1.480	29.806	—	909

Publicaties van het Nederlandsch Economisch Instituut:

1. A. J. W. RENAUD
Groot- en kleinhandelsprijzen in Nederland en België (2 dln. f 5,25)*
2. Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
De betrekkingen tusschen banken en industrie in België (f 4,20)*
- 3a. D. C. RENOUIJ
Beschouwingen over een tolunie tusschen Nederland en België-Luxemburg - I (f 4,20)*
- 3b en 3c: D. C. RENOUIJ
Beschouwingen over een tolunie tusschen Nederland en België-Luxemburg - II .. (2 dln. f 4,20)*
4. Ir. A. BAARS
Het verbruik van algemeen benodigde consumptie-artikelen (f 2,35)*
5. Dr. F. L. VAN MUISWINKEL
De verzamelende graanhandel in de V. S. van Amerika, Canada en Argentinië (f 3,65)*
6. Dr. G. Z. JOL
Ontwikkeling en organisatie der Nederlandsche brouwindustrie (f 4,20)*
7. Dr. A. J. VERHAGE
De handel in bloembollen (f 3,15)
8. Dr. A. TREEP
De betrekkingen tusschen banken en industrie in Frankrijk (f 4,20)*
9. Mej. Dr. ROSA PHILIPS
De invloed van de Braziliaansche koffieverdedigingspolitiek op de koffie-importen der
hoofdconsumptielanden (f 2,10)*
10. Ir. A. BAARS en Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
Seizoensbewegingen in het economisch leven van Nederland (f 1,55)*
11. Dr. J. C. M. VAN RHEE
De betrekkingen tusschen banken en industrie in Zwitserland (f 3,65)*
12. HENRI REUHLIN M. A.
Werkverruiming en haar gevolgen voor volkshuishouding en overheidsfinanciën (f 1,05)*
13. Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
Economische politiek in België in de depressie (f 1,05)*
14. Dr. W. L. VALK
Conjunctuurdiagnose (f 6,90* geb., f 5,25* gekart.)
15. CH. GLASZ
Hypotheekbanken en Woningmarkt in Nederland (f 1,55)*
16. Ir. J. W. BONEBAKKER
De Scheepsbouwrijverheid in Nederland (f 1,55)*
17. F. WEINREB
Statistische bepaling van de vraagcurve. Toepassing op de Nederlandsche vraag naar
suiker (f 3,15)*
18. Dr. E. VAN DER WIEL
De betrekkingen tusschen banken en industrie in Zweden (f 2,60)*
19. Dr. J. J. J. DALMULDER
On econometrics: (f 2,65* geb., f 1,55* ingen.)
20. Dr. T. KOOPMANS
Linear regression analysis of economic time series ... (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
21. Dr. W. L. VALK
Production, pricing and unemployment in the static state (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
22. Dr. H. J. FRIETEMA
Productie en prijsvorming op de Engelsche markt van Nederlandsche, Deensche en koloniale
boter (f 3,15)*
23. Dr. Ir. A. BAARS
Openbare werken en conjunctuurbeweging (f 2,10)*
24. Dr. Ir. F. J. C. VAN DER SCHALK
Een analyse van de arbeidsproductiviteit in Nederland (f 2,60)*
25. Dr. L. R. W. SOUTENDIJK
Methoden tot het vaststellen van den omvang der besparingen (f 2,60)*
26. J. VAN DER WIJK
Inkomens- en Vermogensverdeeling (f 2,60)*
27. Dr. T. KOOPMANS
Tanker freight rates and tankship building (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
28. Overzicht van de ontwikkeling der handelspolitiek van het Koninkrijk der Nederlanden
van 1923 tot en met 1938, samengesteld door een groep medewerkers van het N.E.I., onder
leiding van Prof. Mr. P. Lieftinck (f 2,10)*
29. Dr. A. WINSEMIUS
Economische aspecten der internationale migratie (f 2,10)*
30. Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
Egalisatiefondsen en monetaire politiek in Engeland en Nederland (tweede druk) .. (f 2,10)*
31. M. J. SCHUT
Tinrestrictie en tinprijs (f 1,55)*

Uitgave: De Erven F. Bohn N.V. Haarlem

Verkrijgbaar in den boekhandel

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

27^E JAARGANG

WOENSDAG 14 JANUARI 1942

No. 1356

N.V.
Stoomvaart-Mij. „Nederland”
Amsterdam

N.V.
Rotterdamsche Lloyd
Rotterdam

Een dezer dagen verschijnt :

DE BELEGGINGEN DER BIJZONDERE SPAARBANKEN IN NEDERLAND

door

Dr. J. R. A. BUNING

32ste Publicatie van het Neder-
landsch Economisch Instituut.

PRIJS f 3.65

(Prijs voor donateurs en leden
van het N. E. I. f 2.75)

Verkrijgbaar in den Boekhandel

Uitgave: De Erven

F. BOHN N.V., HAARLEM

**ROTTERDAMSCH
BANKVEREENIGING**
ROTTERDAM · AMSTERDAM · GRAVENHAGE

KAPITAAL EN RESERVE
f 62.000.000

SAFE LOKETTEN
TER BERGING VAN WAARDEN

150 KANTOREN IN NEDERLAND

**Openbare werken en
Conjunctuurbeweging**
door **Dr. Ir. A. Baars**
PRIJS f 2.10*
Prijs voor donateurs en leden
van het N. E. I. f 1.50.
In den boekhandel verkrijgbaar
**UITGAVE: DE ERVEN
F. BOHN N.V., HAARLEM**

Wat is de

HOLLERITH Boekhoud- en Statistiek-DIENST

Deze dienst vormt een afdeling van ons bedrijf, die over een uitgebreide, moderne WATSON Machine Installatie (HOLLERITH Systeem) beschikt, alsmede over een staf van deskundig bedienend personeel, om **alle administratieve werkzaamheden en statistieken**, tegen een redelijk tarief, feilloos en snel volgens het HOLLERITH Systeem uit te voeren.

Vraagt nadere inlichtingen aan de:

WATSON BEDRIJFSMACHINE MAATSCHAPPIJ N.V.
HOOFDVERTEGENWOORDIGING VOOR NEDERLAND DER
INTERNATIONAL BUSINESS MACHINES CORPORATION te
NEW-YORK.
Frederiksplein 34, Amsterdam C — Telef. 33656-31856

R. Mees & Zoonen

Ao. 1730

BANKIERS EN ASSURANTIE-MAKELAARS

ROTTERDAM
AMSTERDAM (Ass.)
GRAVENHAGE
DELFT — SCHIEDAM
VLAARDINGEN

BEHANDELING VAN ALLE
BANKZAKEN

BEZORGING VAN ALLE
ASSURANTIËN

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

AMSTERDAM-ROTTERDAM-'s-GRAVENHAGE
EN IN 61 ANDERE PLAATSEN IN NEDERLAND

ALLE BANK- EN EFFECTENZAKEN
SAFE DEPOSIT KOFFERKLUIS

ABONNEERT U OP

DE ECONOMIST

ORGAAN VAN HET NED. ECONOMISCH INSTITUUT

Onder redactie van:

Th. Ligthart, Ch. Raaijmakers,
C. A. Verrijn Stuart, G. M. Verrijn Stuart,
F. de Vries.

De Economist verschijnt den
15den van elke maand. De
prijs voor 'den jaargang be-
draagt f 12.60* voor 't binnenl.,
franco p. p. f 13.40*; voor stu-
denten f 10.50*, franco p. p.
f 11.30*; f 13.50 voor het bul-
tenland, bij vooruitbetaling.

Met 1942 begon de Eén-en-negen-
tigste jaargang:

*Proefnummer gratis op
aanvraag verkrijgbaar!*

Abonnementen worden ook door den boekhandel aangenomen.
UITGAAF VAN DE ERVEN F. BOHN N.V.
HAARLEM — POSTGIRO 5403

ADVERTENTIES

Onze organisatie waarborgt U een prompte, deskundige en economische uitvoering van Uw advertentie-opdrachten voor alle couranten

NIJGH & VAN DITMAR
ERASMUSHUIS — ROTTERDAM — TELEF. 31696

BIJKANTOREN; AMSTERDAM, N.Z. Voorburgwal 157, Telefoon 33050.
DEN HAAG, Parkstraat 25, Telefoon 116220.

Ter vervanging van haar door brand verloren gegane voorraad nummers van Economisch-Statistische Berichten en Economisch-Statistisch Maandbericht van den jaargang 1940, zou de redactie het zeer op prijs stellen, indien de lezers, die hun exemplaren kunnen missen, deze aan haar zouden willen afstaan.

Economische aspecten der internationale migratie

door

Dr. A. Winsemius

29e Publicatie van
het Nederlandsch
Econom. Instituut

Prijs f 2.10*

(Prijs voor donateurs en
leden van het N.E.I. f1.50)

Verkrijgbaar in den boekhandel

Uitgave.:

De Erven F. Bohn N.V. - Haarlem

Koninkl. Nederlandsche Boekdrukkerij
H. A. M. ROELANTS
SCHIEDAM

Onze terzake-kundige staf is te allen
tijde voor gratis advies te Uwer
beschikking.

Tel. 69300 (3 lijnen)

Laat Uw JAARGANG

inbinden!

Stort f 0.75 op giro 5858 ten name
van H. A. M. Roelants, Schiedam
met vermelding: Band E.-S. B.
1941 en U ontvangt, zoodra de
oplaag gereed is, franco per
post Uw band toegezonden.

Bij franco opzending van Uw
jaargang aan

H. A. M. ROELANTS
SCHIEDAM

onder gelijktijdige storting van
f 2.40 op giro 5858, ontvangt U,
zoodra de banden gereed zijn,
Uw Jaargang keurig gebonden
franco, huis terug.

(Uitvoering van den band linnen
rug, verder stevig beplakt bord)